

नैपालको पहिलो बौद्ध मासिक आनन्दभूमि

२०७९ (कति पुनिह-आश्विन पूर्णिमा) वर्ष ५०
बु.सं. २५६६

अंक ६
ने.सं. ११४२

The Ananda Bhoomi (Year 51, Vol. 6)
A Buddhist Monthly : Sept/Oct 2022

प्रमुख सल्लाहकारः
भिक्षु मैत्री महास्थाविर (प्रमुख, आ. कु. वि.)

सल्लाहकारः
भिक्षु धर्मसूत्रि (कार्यवाहक प्रमुख, आ.कु.वि.)

सम्पादक/प्रकाशन संयोजकः
कोण्डन्य

बुद्धविहार भूकुटीमण्डप, ४२२६७०२

सम्पादन सहयोगी : भिक्षु अस्सजि

व्यवस्थापन तथा वितरकः
विवेक महर्जन, स्वयम्भू ९८४९४२०५६६

व्यवस्थापन सहयोगी : भिक्षु सरण्कर, आनन्दकुटी

लेखा व्यवस्थापन : सुरेश महर्जन, स्वयम्भू

आवरण डिजाइन/मित्री सेटिङ्ग : विनोद महर्जन

वितरणार्थ सहयोगीहरूः

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (श्रीघ.), भिक्षु सुद्धिको, शर्मिला श्रेष्ठ (बौद्ध बुद्धाश्रम-बनेपा), अ. इन्द्रावती (धर्मकीर्ति), सरिता अवाले (ललितपुर), सुश्री वीणा कंसाकार, सुश्री शकुन्तला प्रधान, श्रीमती केशरी वज्राचार्य, (बौद्ध महिला संघ, नेपाल), सुवर्णमुनि शाक्य र प्रेमबहादुर थापा (मैरहवा), कलबहादुर पल्ली मगर र विद्यादेवी शाक्य (बुटवल), याम शाक्य (बेनी), ज्ञानमाला संघ-आनन्द विहार (तानसेन), बलबहादुर गाहा (पाल्या), कृष्णप्रसाद शाक्य (बाग्मुङ्ग), विजय गुरुङ (लमजुङ्ग), शैनी चौधरी (पुजारी लामा) सप्तरी, उत्तमामान बुद्धाचार्य (पोखरा), रत्नबहादुर नाम्जाली (सुर्खेत), लालबहादुर चौधरीथारु (उदयपुर), अमरबहादुर थापा (कपिलवस्तु)।

मुद्रणः

आईडियल प्रिन्टिङ प्रेस,
ग्वार्को, ललितपुर, फोन: ५५३०५२२

प्रकाशकः

आनन्दकुटी विहार

आनन्द कुटी विहार, स्वयम्भू, फोन: ५३७९४२०
काजि.द.नं. ३४/०३४/०३५/मक्षेहुनि.द.नं. ७/०६९/६२

बुद्धवचनामृत

सब्बे तसन्ति दण्डस्स-सब्बे भायन्ति मच्चुनो

अत्तानं उपमं कत्वा-न हनेय्य न घातये ॥

— दण्ड देखेर सबै डराउँछन्, मृत्यु देखेर सबै काँप्ताउन्, त्यसकारण आफू भैं सम्भी प्राणीलाई हिसा नगर्नु र नगराउनू ।

— दण्ड खना सकले ग्याः, सी धका थरथर खाः, अथे जुया थःथेत्तुं भा:पिया सकल प्राणीपिन्त स्याये मते अले स्याके न मते ।

— All are afraid of the stick, all fear death. Putting oneself in another's place, one should not beat or kill others.

— धम्मपद १२९

सम्पर्क कार्यालय

आनन्द भूमि

आनन्दकुटी विहार संस्था, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं ।

फोन: ५३७९४२०

E-mail : anandakutivihar@gmail.com
gkondanya@gmail.com

Website: anandakutivihar.com.np

www.anandabhoomi.com

वार्षिक रु. १५०/-

एकप्रति रु. २५/-

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गरौ ।

आनन्दभूमि बु.सं. २५६६

बौद्धहरूको सरोकार र विवेक प्रयोग

सिद्धान्तः बुद्धधर्मको अभ्यास गर्नुको उच्चतम लक्ष्य दुःखबाट मुक्ति वा निर्वाण प्राप्तिको स्थिति हो । निर्वाण प्राप्तिको बाटामो हिँडिरहँदा वा हिँड्ने क्रममा भगवान् बुद्धले सांसारिक जीवनको यथार्थता वा भौतिक वा सामाजिक जीवनलाई नजरअन्दाज गर्न वा बेवास्ता गर्न पनि सिकाउनुभएन । भौतिक जीवन र शील-सदाचारयुक्त सामाजिक जीवनको जग्मा टेकर निर्वाण प्राप्तिको बाटोमा हिँड्न सक्नुपर्ने भगवान् बुद्धको मुख्य जोड रहेको छ । अहिंसा, मैत्री, करुणावान व्यक्तिले समाजमा व्याप्त हिंसा, द्वन्द्व हटाउने प्रयत्न गर्ने हो । यस दृष्टिले हेदा समाजको अर्थतन्त्र, सामाजिक विकास राजनीतिले तय गर्ने हो । अतः बौद्धहरूले पनि राजनीतिक चेतना र राजनीति बेवास्ता गर्न सक्नैन । किनकी राजनीतिक व्यवहारले सबै पक्षलाई प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रभावित पारेको हुन्छ । राजनीतिक नेतृत्वकै लागि प्रतिनिधिसमा र प्रदेशसमा सदस्य निर्वाचनको दिन नजिकिँदै गएको छ । मसिर ४ गते हुने निर्वाचनको लागि उम्मेदवारको मनोनयन पनि भइसकेको छ । यसमा बौद्धहरूले पनि सरोकार राखेर आफ्नो विवेक प्रयोग गर्नु नै पर्दछ ।

अहिलेको राजनीतिमा कुनै एजेपडाभन्दा पनि मिलेर सत्तामा कब्जा जमाउने मानसिकताको सबै राजनीतिक दलमा हावी रहेको छ । धर्मनिरपेक्षता, संघीयता, लोकतन्त्रको एजेपडा हराएको छ । जनताको कल्याणको भाव लुप्त प्राय रहेको छ । टिकट वितरणमा महिला, दलित र आदिवासी जनजाति र अन्य समुदायका उम्मेदवारहरू नगल्य रहेका छन् । नेताका आज्ञाकारी प्रायः दोहोरिएका छन् । युवाले खासै अवसर पाएका छैनन् । नेतृत्वको चाहना अनुसार आफ्ना मान्दे छानेर टिकट दिएको देखिन्छ । राज्यबाट पाखा पारिएका, बहिष्करणमा परेका वर्ग र समुदायको प्रतिनिधित्वको लागि संवैधानिक रूपमा प्रबन्ध गरिएको समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली नेताका आफ्नत, पहुँच हुने, धनीमानी सत्तामा पुऱ्ये माध्यम बनाएर राजनीतिक दलले यसको चरम दुरुपयोग र बदनाम गरेका छन् । यस पक्षतर्फ बौद्धहरू टुलुटुलु हेरर समाजमा न्याय स्थापित होला त? बौद्धको अर्थ बोध पनि हो । यही

यथार्थलाई बोध गरेर समाजमा भएका विकृति विसंगति हटाउन समेत अग्रसर हुनुपर्दछ ।

राजनीतिक दलहरू विचार, सिद्धान्त र नीतिमा बहस गर्ने थलो नहुलुको कारणले गर्दा नै राजनीतिमा अनेक समस्याहरू देखा परेका छन् । राजनीतिक दलका आचरण, व्यवहार कुनै निजी कम्पनीका मालिक र बाँकी कार्यकताहरू त्यहाँ कर्मचारीमैं प्रतीत भएका छन् । नेतृत्वको गलत प्रवृत्तिको आलोचना गर्न नस्क्ने र केहीले आलोचना वा फरक विचार राखे बापत पाखा लगाइने डरलाग्दो रोग पार्टीभित्र भयाङ्गाङ्गाई गएको छ । जनताबाट निर्वाचित नेताहरू निरंकुश बनिरहेका छन् वा बल्ने क्रममा रहेका छन् । यसले गर्दा राज्यसंयन्त्रमा पुगेर जनताको सेवा नभई स्रोत र साधनको दोहन गरी आसेपासेलाई पोस्ने कार्यमा राजनीतिक दलहरू लिप्त छन् । लोकतन्त्रको दुहाई दिने दलहरूको आन्तरिक लोकतन्त्र यति धेरै कमजोर हुनु अहिलेको सबैभन्दा दुःखदायी पक्ष हुन् । यस्तो अवस्थामा सचेत बौद्धहरूले अब कमभन्दा कम खराब वा शीलसदाचारयुक्त नेताहरूलाई चयन गरी भ्रष्ट नेताहरूलाई राजनीतिक हिसाबले बिदाई गर्न आफ्नो विवेक प्रयोग गर्नुपर्दछ । नभए जनताको भागमा उही पुरानो दुःख र गुनासो सिवाय अरु केही बाँकी रहेकैन । यस कारण जनताले प्रलोभन र भयबाट प्रभावित नभई आफ्नो स्वविवेकले मतदान गर्ने अभ्यासलाई बढावा दिनुको विकल्प छैन । यसका लागि बौद्धहरूले सचेतकता अभियान चलाउनुपर्दछ । एजेपडाको राजनीतिलाई बढावा दिने कोशिस गर्नु नै तत्कालको लागि बहुजन हिताय र बहुजन सुखायको कदम ठहर्ने छ । यस पक्षलाई बेवास्ता गरी मुलुक राजनीतिलाई नीति, नैतिकतामा आधारित बनाउन सक्नैन । ध्यान र ज्ञान अभ्यास भएका बौद्धहरूले यस अभियानको नेतृत्व गरेमा यसको सकारात्मक असर जनमानसमा पर्ने सुनिश्चित छ । प्रगतिशील एवं असल नेतृत्वदायी भूमिकाको लागि बुद्धको दशराज धर्मको मर्मलाई व्यावहारिक रूपमा प्रयोग भएको देख्न र हेर्न बौद्धहरूले केही योगदान दिनुपर्ने बेला पनि यही नै हो ।

विषय-सूचि

क्र.सं. विषय	लेखक	पृष्ठ
१. निर्वाणको महसुस कसरी हुनसक्छ ?	चित्ररत्न शाक्य	४
२. सफल जीवनका नियमहरू	बिमला वज्राचार्य	६
३. मानवदावादी विज्ञानसम्मत बुद्धधर्मको लोप....	दुर्गलाल शिल्पकार	८
४. बुद्धको देशमा बुद्धकै अपमान	राजेन मानव्यर	१५
५. कथिन उत्सव : एक चर्चा	शिशिल चित्रकार	२०
६. हिंसा बलिको वास्तविकता	सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र	२२
७. Tranquility Of Mind : A True Happiness	Deva Kaji Shakya	२३
८. दश पारमिता-५	आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप	२७
९. बौद्ध गतिविधि		२८

● जीवरत्न स्थापित पुण्य तिथिस

अजीव भी गुलुपारत्न

- लाभरत तुलाधर

वयागु नाम जीवरत्न धैतल मचाबले
परल्तु वैगु ज्या विचा: अजीव ल्यायम्ह जूबले

मष्टिंगु छँूँ ब्वलाम्हस्य विवाह वैससं जूल
यकःति छँूँ मदय्कुसे सस: मवनेगु पाःफल

कडा मिहेनतं थुम्ह छँूँ खांखा दत हनं पस:
तपाःगु ख्वा: तजाःगु ल्हाय् ब्वया: वनिम जुल सस:

मनू व मन हिला वनीगु रीत भिंगु संगतं
विहारया सुसंगतं धवदुल सुकर्मया चतं

बुद्ध ग्रीन पार्क, यैँ।

अनादि काल बुद्धिं दीपंकर निसें अभं
सकसितं मदय्क है मगाःगु गोलपात्र नं

ध्व चिन्तना मनय् तया: न्ह्यज्यात महिसे पला:
बहा: विहार निमित छायगु पिण्डपात्रया जला

उगु थुगु छखे लिका: महान लक्ष्य तिफ्यात
ध्वया लिच्वःकथं सूनाम यश उपाधि चूलात

● छन्दः पञ्चचामर १४ यॅलागा: ११४२

निर्वाणको महसुस कसरी हुनसक्छ ?

✓ चित्ररत्न शाक्य

हामीले त्रिपिटकको सुत्तपिटकमा पढेको, भन्ते गुरुमाँहरूबाट प्रवचनमा सुनेको कुरालाई आफूले स्वीकार गरेर लिन वा बुझन आफूले त्यसमा चिन्तन, मनन गर्नुपर्छ । अनि त्यो चिन्तन मननबाट आएको नियोड आफूले ग्रहण गरेको हुनजान्छ । अन्यथा पद्यो बिस्र्यो, सुन्यो घर आएपछि यताउति अरु काममा भुलेर बिस्र्यो । प्रवचन सुनेको र नसुनेकोमा धेरै अन्तर रहन जाँदैन । भगवान् बुद्धले देशना गर्नुभएको सबै सूत्रहरू त्रिपिटकको सुत्तपिटकमा संग्रहित छन् । त्यो भगवान् बुद्धले प्रत्यक्ष साक्षात्कार गरेर प्राप्त गर्नुभएको ज्ञान वा बोध हो । त्यो ज्ञान सुत्तपिटकमार्फत् हामी पढ्नेहरूमा ट्रान्स्फर गरिएको हुनजान्छ । त्यसैले हामीले पढेर सुनेर पाएको ज्ञान हाम्रो आफ्नो ज्ञान होइन । हामीले पढेर, सुनेर जानेको भए पनि हामीमा कुनै परिवर्तन नआएर पहिले जस्तो थियो उस्तै रहन्छौ । त्यसैले पढेर सुनेर पाएको जानकारीलाई चिन्तन मननको माध्यमबाट श्रुतमयी प्रज्ञा जगाउने काम गर्नुपर्छ । श्रुतमयी प्रज्ञा पनि Transfer knowledge नै हो । Transfer knowledge नहुन आफै उपलब्धि हुनुपर्छ । त्यो भनेको अर्हत्व प्राप्त गर्नुपर्छ । अर्हत्व प्राप्त गरेपछि त्यो व्यक्तिमा कलेश सबै प्रहाण भइसकेको हुन्छ । म कलेशबाट मुक्त भएँ, अब मैले गर्नुपर्ने काम केही रहेन, जन्म-मरण चक्रबाट मुक्त भएँ भन्ने उहाँको आफै बोध हुन्छ । त्यो उहाँको आफै बोध हो । तर सर्वज्ञाताको ज्ञान नभएकोले उहाँले त्यो कुरा अस्लाई सिकाउन सक्दैन । उहाँमा गुरुत्व क्षमता हुँदैन । एउटा अर्हतले कलेशलाई देख्छ, त्यसको प्रहाण बुद्धको मार्ग निर्देशन अनुसार विप्स्सनाबाट गर्छ । कलेशबाट मुक्त भएपछि म कलेशबाट मुक्त भएँ भनी जान्दछ । त्यो ज्ञान उहाँको मौलिक ज्ञान हो ।

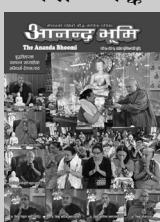
- निर्वाणलाई सिधै व्यक्त गर्ने कुनै माध्यम छैन । मलाई लाग्छ निर्वाणलाई तुलनात्मकमा मात्र व्यक्त गर्न सकिन्दै । एक अर्हतले निर्वाणको अनुभव पूरै गर्छ, उसले निर्वाणको साक्षात्कार गरिसकेको हुन्दै । तर अस्लाई बताउन सक्दैन । उसले पनि तुलनात्मक व्याख्या नै प्रयोग गर्छ ।

बुद्धशिक्षाको अध्ययन गर्ने हामीले बुद्धशिक्षाको मूल उद्देश्य निर्वाण प्राप्तिलाई बुझ्नुपर्ने आवश्यक हुन्छ । श्रुतमयी प्रज्ञाको आधारमा हामी बुझ्ने प्रयास गर्छौ । निर्वाणको बारेमा सुत्तपिटकमा, परित्राण पाठमा आदि अरु पनि माध्यमबाट पढ्छौ, भन्ते गुरुमाँहरूको प्रवचनबाट सुन्छौ । ती सबै बाहिरबाट हामीमा सन्देश भित्रिने माध्यमहरू हुन् । अब ती सन्देशलाई हाम्रो आफ्नो बनाउन हामीले चिन्तन मनन गर्नुपर्छ । नत्र सुनेको कुरा एक कानबाट आउँछ अर्को कानबाट बाहिर जान्छ, पढेको कुरा पुस्तक, ग्रन्थ बन्द गरेपछि विस्तारै हराउँछ । अनि हामी त जस्ताको तस्तै रहन्छौ । त्यसैले हामीले चिन्तन मननमा समय दिनुपर्छ, सुनेको पढेको कुरालाई कसरी आत्म-बोधतिर लाने? भन्ने प्रयास हुनुपर्छ । तल मैले निर्वाण जस्तो लोकुत्तर, भावातीत् शब्दहरूको पहुँचबाट पर रहेको परमार्थ सत्यलाई चिन्तन मननको सहारामा श्रुतमयी ज्ञानसम्म उपलब्ध गर्न जर्मको गरेको छु । यो मेरो प्रयासले अरु पाठकहरूलाई पनि निर्वाणलाई बुझ्न सहयोगी होला भन्ने विचारले यो लेख प्रस्तुत गरेको हुँ।

निर्वाणको चर्चा सबै गर्छन् । तर निर्वाण कस्तो हुन्छ? यो प्रश्न अनुत्तरित छ । किनभने निर्वाण लोकुत्तर अवस्था हो र हाम्रो भाषा लौकिक हो, अझ भनौ भने लौकिकको लागि पनि अपर्याप्त छ । तब निर्वाणलाई कसरी व्यक्त गर्ने?

निर्वाणलाई सिधै व्यक्त गर्ने कुनै माध्यम छैन । मलाई

यस अङ्क

आनन्द भूमि

पढ्दौं पढाओं, समयमै वार्षिक ग्राहक बनौं

आनन्द कुटी विहार संस्था, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं, फोन: ५३७१४२०
E-mail : anandakutivihar@gmail.com, anandakutivihar@ntc.net.np

गताङ्कमा

लाग्छ निर्वाणलाई तुलनात्मकमा मात्र व्यक्त गर्न सकिन्छ । एक अहंतले निर्वाणको अनुभव पूरै गर्छ, उसले निर्वाणको साक्षात्कार गरिसकेको हुन्छ । तर अस्त्वलाई बताउन सक्दैन । उसले पनि तुलनात्मक व्याख्या नै प्रयोग गर्छ । त अब म भन्छु कि निर्वाणलाई हामी तुलनात्मकरूपले बुझ्दै जाओ । जीवनमा हामीले लौकिक सुखको अनुभव गरेका छौं । त्यो सुखको बेला हाम्रो मन उत्ताउलो हुन्छ, मनवचन काहूमा कुँदैन । दूध उमिलाई उमिलन्छ र हुसस्स गर्दै नियन्त्रण गर्ने नपाई पोखिन पुग्छ । मन शान्त हुँदैन । अशान्त अवस्थामै के के बोलिदिन्छौं । त्यस्तैगरी दुःखको अनुभव पनि गर्छौं । चारैतिर देख्छौं, सबैकुरा हाम्रो इच्छाको विपरीत भझरहेको छ, केहि पनि ठीक छैन । मन सम्हाल्न खोजे पनि सम्हालिँदैन, छटपटी हुन्छ, निराशा छाँच्छ । कति पटक त मर्ने मन लाग्ने हुन्छ । त्यस्तै कुनैबेला हामीमा प्रज्ञा चढेको हुन्छ, सुख आए पनि मन उछालिने उत्ताउलो हुने गर्दैन, दुःख भए पनि मन छटपटिन । शान्त र गम्भीर हुन्छ । प्रज्ञा चढेको अवस्थामा सुखले पनि हामीलाई असर गर्दैन, दुःखले पनि पीडा दिदैन । केवल महसुस, महसुस मात्र हुन्छ । तब जब अहिले हामी आफ्नो इच्छा विपरीतको परिस्थिति, गतिविधिले चित अशान्त भएको अनुभव गर्छौं तब हामी त्यो प्रज्ञा चढेको अवस्थासंग अहिलेको दुःखले पीडितको अवस्थाको तुलना गर्नै, तब हामीमा यस्तो बोध हुनथाल्छ कि अहिलेको यो अवस्था कति दुःखकर छ र त्यो सन्तुलित मनको अवस्था कति शान्ति दायक थियो । त्यो मनको सन्तुलित अवस्था निर्वाण सदृश छ

र अहिलेको पीडित अवस्था निर्वाणको विपरीत छ । मन सन्तुलित भएको बेला सुखको उन्मादले मन उछालिने र दुःखको पीडाले मन छटपटिने हुँदैन । ती दुबै कारक तत्त्वहरूबाट हाम्रो मन र शरीर मुक्त रहेको अवस्थामा मनले आनन्द महसुस गर्छ । बुद्धले तुलनात्मक उपमाद्वारा निर्वाणको व्याख्या यसरी नै त गर्नुभएको छ । गहिरिएर सोचे हामीले जीवनमा सुख र दुःखको साथै निर्वाणको सदृश अनुभव पनि गर्दछौं । सुखले सिमा नाघ्दा मन उत्ताउलो भएर पागलभै हुन्छ भने दुःख महसुसले पनि सिमा नाघ्दा पागल नै हुन पुग्छौं । त्यसैगरी मनको सन्तुलित अवस्था चरममा पुगेको बेला निर्वाणको साक्षात्कार गरेको भै अनुभव हुन्छ । यसरी नै बुझौं, बुद्धले यसरी नै बताउनुभएको छ । अब यहाँनिर हामीले यो उत्साह, जाँगर निकाल्ने प्रयास गर्नुपर्छ कि हाम्रो मन सन्तुलित रहोस, विचलित हुन नदिँओ । त्यसको लागि शील र समाधिमा स्थित रहौं । चारमृतिप्रस्थानको अभ्यासलाई बढाओ, मनलाई भन् भन् सन्तुलित र सुदृढ बनाउँदै जाओ । अनि हामीलाई आनन्द र शान्ति अनुभव हुँदैजान्छ । निर्वाणप्रति हामी भन् भन् आकर्षित हुँदै जान्छौं ।

अब बुझौं कि यो मेरो व्याख्या शाब्दिक होइन, भावनात्मक हो । साक्षात्कारको व्याख्या आफैले शील, समाधि र प्रज्ञाको अभ्यास गहनतमरूपमा विपस्सनाको माध्यमबाट आहूमा भएको सबै विकारहरूको पूर्णतः प्रहाण गरेपछि मात्र आफ्नो लागि प्राप्त हुन्छ । भवतु सब्बल मंगल ।

सम्राट अशोकले गर्नुभएको २२८५ औं शस्त्र परित्याग दिवस तथा नव वर्ष ने.सं. ११४३ को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीहरूमा सुख, शान्ति तथा सम्वृद्धिको हार्दिक मंगलमय शुभकामना !

मिलन बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड
पाको, न्यूरोड, काठमाडौ, फोन : ४२३१०३६, ४२९६३३५, फ्याक्स : ४२९६९६७

सफल जीवनका नियमहरू

बिमला वज्राचार्य 'परियाति सद्गम कोविद'
शंखमूल, नयाँ बानेश्वर

मनुष्यको उत्पत्ति सँगसँगै प्रकृति र पुरुष एक आपसमा सामाज्यस्य भई एक आपसी नियम बनाई अगाडि बढिरहेको यस संसारमा नियम र अनुशासनले अत्यन्त ठूलो भूमिका खेल्दै आइरहेका छन् । यसैबाट जन्मिएका प्राकृतिक नियम (Law of Nature) मानव मात्रको लागि अत्यन्त रहस्यमय रूपमा मानवसँग जोडिएको छ । त्यसैको प्रभावस्वरूप धेरै सुखदुःख गाँसिएर रहेको कुरा मानव मस्तिष्कले बुझ्न कठिन र चुनौतीपूर्ण छ । किनकि यसको गहिराई मानव संस्कार र आध्यात्मिकतासँग गहिराईमा लुकेर रहेका नियमसँग छन् । यसलाई वास्तविक रूपमा उजागर गर्नको लागि सच्यक आध्यात्मिक ज्ञान र मानवको पूर्वसंस्कारले खेल खेलको हुन्छ । यी सबै गहनतम कुरालाई बुझ्न नसकदा दुर्लभ मानव चोला प्राप्त गरेर पनि सही उपयोग गर्न नसकेर अज्ञानतावश दुःखको भोगमा नै जीवन अन्त्य हुन्छ । यो कुराको वास्तविक ज्ञान त मानवले २६०० वर्षअघि महामानव बुद्धले मानव मात्रको सुखद जीवन प्राप्त गर्न के गर्नुपर्छ भन्ने बारे बुद्धत्वको प्राप्तिपछि प्राप्त ज्ञानद्वारा आफूले अत्याधिक दुःखद अवस्थापछि मानव मात्रको लागि सुखप्राप्त गर्न सहज आधारहरू निर्देशन गर्नुभएको हो । तर सो मार्गमा आफू हिँडनको लागि हुनुपर्ने आन्तरिक खजानाको सही रूपमा विकास नहुँदा बुझ्न र मार्ग ठम्याउन नसकदा ज्ञानको मार्ग प्राप्तिको आश त कताकता दुःखमा नै जीवन समाप्त हुन्छ ।

साधारण अर्थमा हामीले भन्नुपर्दा "एस धम्मो सनन्तनो" भन्ने प्रकृतिको नियम अनुरूप प्रकृतिले पुरुषको लागि बनाएका नियम जसमा फेरबदल हुँदैन । मात्र मानवले आफ्नो अनुसन्धानद्वारा बुझ्नुपर्ने हुन्छ र सो अनुरूप जीवन बिताउँदा जीवन सुखमय हुन्छ र ज्ञानसँगै सिंचित हुँदै मार्गफलसम्मको बाटो तय हुन्छ । तर बुझ्नु यो जरूरी छ कि पहिला आफूमा अनुशासनको विकास गर्नुपर्छ । अनुशासन मानवको सम्पूर्ण विकासको आधार पनि हो । तथागतले मानवको सुखशान्ति र विकासको निम्नि पाँचवटा

- अनुशासन मानवको सम्पूर्ण विकासको आधार पनि हो । तथागतले मानवको सुखशान्ति र विकासको निम्नि पाँचवटा अनुशासनलाई सही रूपमा पालना गर्नुपर्द भनी जोरदार रूपमा व्याख्यान गरिएता पनि केही प्रतिशतले मात्र त्यसलाई अवलम्बन गरी दुःखबाट मुक्त भएर गए भने बाँकी सबै यसै दुःखसुखको ठूलो भूमरीमा नै अल्फिएर ३१ वटा भूवनभित्र रूमल्लिएर रहेका छन् ।

अनुशासनलाई सही रूपमा पालना गर्नुपर्द भनी जोरदार रूपमा व्याख्यान गरिएता पनि केही प्रतिशतले मात्र त्यसलाई अवलम्बन गरी दुःखबाट मुक्त भएर गए भने बाँकी सबै यसै दुःखसुखको ठूलो भूमरीमा नै अल्फिएर ३१ वटा भूवनभित्र रूमल्लिएर रहेका छन् ।

प्रकृतिले मानवलाई बनाएका नियम जसले बुझेर पालना गर्ने पूर्वजन्मको संस्कार भएकाहरू मुक्त हुँदै गए भन्ने धेरै जना अतिरेक प्रयासले पनि सो नियम बुझ्न नसकदा अन्यौलमा पर्दै गइरहेका छन् ।

अब हामी बुझौं कि सुखीजीवन प्राप्त गर्न के कस्ता बाटाहरू र आधारहरू अपनाउनु पर्दछ । त्यसको लागि एक मात्र आधार शील, अनुशासन, प्रतिवद्धता, प्रकृतिको कहिल्यै फेरबदल नहुने नियम, जुन मानवले अनुसन्धान गरी बुझ्नु पर्ने नियम "एस धम्मो सनन्तनो" हो । अतीतमा पनि त्यही नियम वर्तमानमा र भविष्यमा पनि त्यही नै नियम रहन्छ । यसैलाई बुझेर अनुशासन शीलनियमपालना गर्न संकल्प लिनुपर्छ । शीलनियम के हो त ? जसको पालनाबाट जीवनमा सुखको वर्षा हुन्छ । मात्र पाँचवटा शील-नियममा संकल्पसहित प्रतिवद्धता लिनुपर्दछ । ती हुन् :-

"पाणातिपाता वेरमणी सिक्खापदं समादियामि ।"

'हिसामुक्त समाजको आधार' बुद्ध-तथागतले पहिलो अनुशासनको देशना गर्नुभई मानवलाई कठोर रूपले पालना तथा धारण गर्ने सुखाव दिनुभएको छ । पहिलो शील अनुशासन जसको पालना र धारणाद्वारा समाजमा शान्ति र गृहस्थ सुखमा बाँच्न मदत मिल्छ । पाणातिपाता भन्ने पाली शब्द अर्थलाई प्राणी (पशुपंक्षी मारकाट) भनी सानो घेरामा मात्र सीमित नराखी विविध विषयलाई समेटेर

जाँदा घरेलु हिसा, परिवारभित्र हुने बलियोले निर्बलियोलाई गरिने थिचोमिचो, शारीरिक मानसिक यातना, मारपिट, दबावमा राख्नु, चाहिने कुरा बोल्लाई समेत अन्य परिवारका सदस्यदेखि डराउनु त्यस्तै आफूसङ्कम हुँदाहुँदै पनि अन्य असक्षमद्वारा ईर्ष्याको शिकारमा पेलेर दबेर बाँच्न बाध्य हुनु, उनीहरुको क्रोधबाट डराएर आफ्नो क्षमतालाई दबाई निमुखा भई बाँच्न बाध्य हुनु यी सबै प्राणीहिसा होइन र ? त्यस्तै देशको राजनीतिभित्र एक आपसी भ्रष्टाचार षडयन्न पनि यसै हिसाअन्तर्गत होइन र ? आफूलाई अरुले यसरी दबाएको, होच्याएको, पेलेको, ईर्ष्या, जलन, क्रोध गरेको जसरी आफूलाई मन पर्दैन, त्यस्तै अरुलाई पनि मन पर्दैन भन्ने मैत्री स्वरूपलाई बुझ्ने चेतनताको विकास नभएसम्म मानवभित्रको हिसा रोक्न सक्दैन । जब अन्तरमनदेखि यो हिसाको परिणाम र त्यसले पछि प्रकट रूपमा आफैने चेतनासँग जोडिएर धेरै दुःखभोग गर्नुपर्छ भन्ने गतिले कर्मफल सिद्धान्तलाई बुझ्छ, बल्ल समाजमा हिसारूपी बाढी आँधि तुफान रोक्छ ।

'सब्सेसत्ता कम्मसका' भन्ने कर्मफल सिद्धान्तले भन्न कि राम्रो नराम्रो कर्महरुको भोग म आफैले गर्नुपर्छ भन्ने गहिरो सन्देशले मानव मानसपटलमा छोएपछि मात्र पञ्चशीलको पहिलो सिद्धान्तबाट आफूलाई हुने प्रभाव र अरुलाई दिने दुःख न्यूनिकरण हुँदै जान्छ । त्यसको लागि अनुशासन त्यसपछि ज्ञान नै पहिलो खुड्किला हो । अतः ज्ञान बुझ्नु पछिलो कुरालाई यथावत नै राखी आफूले शीलपालना गरी काय, वाक र चित्तलाई अनुशासित गर्न भनी पहिलो लक्ष्य राख्नु पर्छ । यसको पालना मात्रले पनि जीवनमा सुखका किरणले वियाइसकेका हुन्छन् । अभ्यास नगरी परिणाम पर्खिनु मूर्खता हुन्छ ।

अब त्यसपछिको महामानव निर्देशित दोश्रो अनुशासन वा शीलको खुड्किलामा उमिलन सके अभ सुखसँगै ज्ञान पनि विस्तारै गोधूलीबाट मानवको जीवन उदाउन थाल्छ ।

यो जन्ममा सुख छ, खान लाउन दुःख छैन, भोतिक सम्पन्नता छ भने यो कुरा पनि बुझ्नु पर्छ कि साँच्चै पहिलो जन्ममा मैले धेरै दानपुण्यका कार्यहरू गर्न भ्याएकै रहेछु । म मा प्रज्ञाको विकास अतीत जन्ममा नै भइसकेको रहेछ । यदि यसको उल्टो गरीब कूलमा जन्मेछु, खान लाउने दुःख छ, दिनभरी काम गरियो हातमा लाग्यो मानौ पाँचसय मात्र आफ्नो लागि औषधी खर्च गरौं वा बालबच्चा नै पालौ ? बल्ल कमाएर जम्मा भएको पैसामा पनि चोरको

आँखा लागेछ, बल्ल खाइनखाई बनाएको छाप्रो आगो लागेर नष्ट भएछ, बल्ल खाइ नखाई बैकबाट ऋण लिएर एक तल्ले पविक घर बनाई भविष्यको सुखद सपना देख्न पुगे, त्यो पनि समयमा ऋण तिर्न नसकदा लिलामी भई सो घर गुमेछ । एकपछि अर्को निरन्तर दरिद्रताको लहर आइरहेछ भने अब बुझ्नुपन्यो दोश्रो शील— "अदिन्नादाना वैरमणी सिक्खापदं समादियामि ।"

बुद्ध-तथागतद्वारा निर्देशित दोश्रो शीललाई बुझ्ने ज्ञान विगतमा थिएन । पक्कै अरुको चोरेर, लुटेर, ठगेर कसैको अधिनमा परेको सम्पति लिन नहुने कुरा मैले ज्ञानले बुझ्न सकेन । साँच्चै म अतीत जन्ममा चोर पेशामा बाँचेर आएको त होइन? अरुलाई एक आपसमा भगडा गराई ती सबैको सम्पति कुम्त्याएर आफू अरुको सम्पतिमा मोज गरेर आएको त होइन? बहुसंख्यक व्यक्ति मिलेर जम्मा गरी कुनै सुरक्षाको हेतुले जम्मा पारेका पैसामा आफू एकलै पौडी खेलेर त जीवन बिताएर आएको त होइन? यी सबै बारे चिन्तन मनन गरी बुझ्नु जरूरी छ । बुझ्नको लागि पूर्वसंस्कार नहुँदा अज्ञानताको कारणले त्यसलाई बुझ्न नसके अब प्रतिबद्ध भई अदिन्नादाना पाली शब्दको दोश्रो शील 'म चोरी नगर्न शीलको पालना गर्नु भनी दृढरूपमा संकल्प गरौं । सुखका दिनहरू अवश्य पनि हाम्रो अगाडि आउने छन्, मात्र यो दोश्रो शील अनुशासनप्रति श्रद्धाभावले धारणा गरौं ।

पञ्चकाम गुण खानलाउन मोजमज्जा गर्न एक आपसि आकर्षणलाई नै जीवनको सुखद भोगको पहिलो लक्ष्य राखी सुखमा रुमलिराखेका मानवहरू सुखको नाममा यौन दुराचार गरी त्यसेलाई स्वादिष्ट भोजनको दर्जामा बाँचिरहेका मानवको कमी छैन । यौन दुराचारको लागि के मात्र गर्दैनन् । एक पुरुष बराबर एक स्त्री आपसमा गृहस्थ गुजारा गर्न मिल्छ, यसमा कुनै पापजन्य कुरा छैन भनी शीलको तेश्रो नियममा गृहस्थको लागि छुट दिइराखेका छन् ।

"कामेसुमिच्छाचारा वैरमणी सिक्खापदं समादियामि ।"

इच्छा अनुसार धेरैसँग कामवासनामा भुलेर स्त्री वा पुरुषहरुले धेरै दुःख भोगिरहेका छन् । पहिले जन्मको कामभोगस्वरूप यो जन्ममा श्रीमान् श्रीमतिबाट दुःख पाएका नारकीय जीवन छन् भने यो जन्ममा यौन सुखलाई नै सम्पूर्ण सुख मानेर धेरैसँग कामवासनामा लिप्तरत विलासी जीवन यापन गरी अर्को जन्मको लागि दुःख निम्त्याइराखेका

अज्ञानताको वशमा परेका दुःख आउने ढोकाहरू खोलिराखेकालाई बुझ्न नसक्ने घटनाहरू छन् । ती सबैलाई दुःख आउने कारण भनी बुझ्न नसकेमा जन्मजन्म दुःखमा रूमलिएर पशु भई रहनुपर्ने कम्पसकता सम्यक दृष्टिलाई बुझ्न नसके पनि श्रद्धापूर्वक तेश्रो शीलप्रति श्रद्धाभावले धारणा गरौं, सुख अवश्य उजागर हुनेछ ।

परिवार र समाज अनि देशमा अमनचयन कायम हुन नसक्नु अर्को ठूलो कारण बुद्धिमत्ता देशित चौथो शील बुझ्नु पर्छ ।

षड्यन्त्र, चुगली, भूठ, कडावचन प्रहार, वाहियात कुराकानीजस्ता विषपानले गृहस्थ दूषित, समाज फोहोर, राजनैतिक असन्तुलनको वातावरणले मानवलाई बाँच सहज भएन । गृहस्थहरूको ठूलो दुःखको कारण चुगली, भूठ, कडा वचन प्रहारले हरेक घर रोगको शिकार बनेको छ । चुगली, ईर्ष्या, द्वन्द्व, भूठ यी सबै रोग निस्त्याउने आधार हुन् भनी चिन्न र बुझ्न नसकदा संसारलाई समेत ठूल्ठूला रोगले खान लागे जस्तो, विश्वलाई नै कडा रोगले निल्ले पो हो कि जस्तो भइसकेको छ । यसको आन्तरिक उपाय र बीउ के हो भन्ने बुझ्नेपट्टी नलागी मानव ईर्ष्या द्वन्द्वमा नै एकले अर्कालाई समाप्त पार्नेतिर लागिरहेका छन् । स्मृति अर्थात् सजग एवं सतर्कता अपनाउनु अत्यन्त जरूरी भैसकेको छ । यदि पूर्वजन्मको संस्कारको अभाव नै सही, त्यसलाई एकातिर पन्छाएर मात्र चौथो शीलको पालना गरौं-

“मुसावादा, पिसुणावाचा, फर्सवाचा, सम्फप्तापवाचा वेरमणी सिक्खापदं समादियामि ।”

यस पाली वाक्यद्वारा निर्देशित म भूठ नबोल्ने शीलको पालना गर्नु भन्ने संकल्पले र धारणाले अवश्य पनि जीवनमा दुःखद घडी विलाउँदै जानेछन् र सुखद र ज्ञानको किरण देखिने छन् । मात्र श्रद्धापूर्वक धारणा गरौं **मुसावादा वेरमणी सिक्खापदं समादियामि** को पालना गरौं ।

सुखदुःखको उत्पत्तिको सही आधारलाई बुझ्न नसकदा क्षणिक आनन्दमा भूल्ने समाजमा नशाको सेवन नै परम सुख ठान्दछन् । नशाको नाममा ठूला पददेखि दरिद्र समेतले शान्ति प्राप्त गर्न नशालु पदार्थलाई आधार बनाउँछन् । यसले गर्दा समाज भन्नफ्न ओरालो लागिरहेछ । नशालु पदार्थ बेचविखन गरी धेरै पैसा प्राप्त गर्न उद्देश्यले कयौं मानिस यसेलाई पेशाको रूपमा अपनाइरहेका छन् । आफ्नो पारिवारिक सुखशान्तिको लागि नशालु पदार्थको

व्यापार गरी अरुको परिवार बिगार्ने काम भइरहेछ । प्रकृतिको नियम विपरीत यी मानव आफ्नो सुखको लागि अरुलाई दुःखदिने पेशा अपनाइरहेका छन् । त्यसको परिणाम र असरलाई नबुझेको अविद्यारूपी अन्धकारलाई नै सही बाटो भनी अधिबढिरहेका छन् । अर्को जन्ममा आउने दुःखद भयंकर डरलागदो परिणाममुखी कर्म निर्माण गरिनै सक्यो भने यो जन्ममा आउने दिट्ठधम्म वेदनीय कर्म (यो जन्ममा तुरुन्त परिणाम देखाउने असर) को फल पनि पाकेर अगाडि दुःख आइसकेको हुन्छ, तैपनि अरुलाई दोष दिई बच्न खोजिरहेका हुन्छन् । यी सबैबाट बच्ने एउटै मात्र उपाय छ पाँचौ शील अनुशासनको पालना गर्नु, त्यो हो—

“सुरामेरथ-मज्जप्पमादाठ्टाना वेरमणी सिक्खापदं समादियामि ।”

यदि पूर्वसंस्कार र ज्ञानलाई अहिले बुझ्न नसके त्यसलाई एकातिर थन्क्याउँ । मात्र श्रद्धाभावले महामानवद्वारा प्रतिपादित पाँचौ अनुशासन शील लिएकोमा मात्र सीमित नहर्ही धारण र पालना गरौं । यसैमा सबैको कल्याण हुन्छ ।

सम्पूर्ण मानव सुखको आधार अनुशासनमा निहित हुन्छ । समयमा नै आँखा उधार्नु जरूरी छ । क्षणिक सुखको लागि परम सुखलाई टाढा नपुऱ्याउँ, मौकामा हिरा फोर्नै पर्छ । हिरा फोर्नको लागि मानव भएर नै जन्म लिनुपर्छ । मानव हुँदा सम्पति थुपार्नेमा मात्र जीवन बिताएर त्यसैमा आसक्ति भई प्रेतयोनी भोग्नुपर्ने जस्ता ठूलो विड्म्बनाबाट समयमा नै ज्ञानद्वारा सिंचित होअौ, त्यसको लागि जीवनको केहि समय ज्ञानको क्षेत्रमा लगानी गरौं । भौतिक सम्पति यहीं नै छोडेर जाने त हो ।

यो जन्म सुखी भई अर्को जन्म सुख पार्न सकेमा मात्र ज्ञान स्वस्फूर्त हुन्छ र ज्ञानको परिणामसँगै जीवनलाई सुखद पार्दै निवार्णको तहसम्म चुम्न ज्ञानको हाँगालाई अभ बढी दुसाउनु, अंकुराउनु र फैलाउनु जरूरी हुन्छ । यसको लागि शील, अनुशासन, प्रतिबद्धता, धारणा र अधिस्थान मुख्य हुन आउँछ ।

बुद्धिमत्ता देशित पाँचवटा शीललाई पालना र धारणा गरी यो जन्ममा सुख र अर्को जन्म समेत सुखसँगै निवार्णको तहसम्म पुग्न सकौ भन्ने मैत्री कामना गर्दछु ।

॥ भवतु सब्ब मंगलं ॥

मानवदावादी विज्ञानसम्मत बुद्धधर्मको लोप उन्मुखता प्रज्ञाविद् बौद्धहरूका लागि विस्फोटक चुनौती-३

एक दुर्गलाल शिल्पकार, ललितपुर
परियति सद्भम्म कोविद

ख. मध्य मध्यावधि -

५१-६५ वर्षको जीवन अवधि आय आर्जनको दृष्टिले मध्य क्षमतामा चलेको हुन्छ । आय आर्जनमा सहयोगीहरूको साथ मिल्नुपर्छ । शरीरले प्रायः उपचारको सहयोगले स्वस्थता कायम राखेको हुन्छ ।

धर्मको छेत्रमा भौतिक योगदान कम हुनेछ तर आध्यात्मिक योगदान बढी गर्न सक्छ । भक्तिभाव, श्रद्धा, सूत्रपाठ, ध्यान आदि गर्नु बढी उपयुक्त हुन्छ ।

ग. उत्तर मध्यावधि-

६६-७५ वर्षको जीवन अवधि आय आर्जनको दृष्टिले मधुरो क्षमतामा चलेको हुन्छ । शरीरले बढी उपचार र सहायकको माग गर्न थाल्छ । जे गरेपनि छिटो थाक्ने सम्भावना हुन्छ, यसेले आफ्ना सहायक या कसैलाई जानकारी नदिई करै जानु उचित हुँदैन । परिवारमा अंशबण्डा गर्नु छ भने यस अवधिभित्र गरीहालु पर्छ, किनकि स्मरण शक्तिले थामेके हुन्छ ।

समय समयमा हल्का कसरत हुने खालका कामहरू गर्नु लाभकारी नै हुन्छ भने मनको शान्तिको लागि सूत्रपाठ वा श्रवण र ध्यानअभ्यास गरिरहनु राम्रो हुन्छ ।

३. पर्यवशान कल्याण योजना-

७६ माथिको अवधिमा परिवारमा सन्तानहरूलाई अंशबण्डा गरी दिइसकेको हुने भएर सन्तानहरू छुट्टिएर जाने संभावना अत्यधिक हुन्छ । तर जो भएपनि एकजनालाई आफ्नो साथमा राख्नुपर्छ । जहाँ गएपनि सहयोगी लिएर जानु सुरक्षित हुन्छ । एकलै कोठामा वा टोइलेटमा पनि चुकुल लगाई बस्नु हुँदैन । सम्यक्दृष्टि पाइसकेकाहरूले आमाबाबु भएसम्म छोड्दैनन् पनि ।

यस अवधिमा धर्मको दृष्टिले भक्तिमार्गमा बढी लागिन्छ । सूत्रपाठ, उपदेश श्रवण, ध्यानभावना आदि गरिन्छ । स्मरणशक्तिमा हास आएपनि ध्यानभावनामा बाधा हुँदैन । ध्यान बस्ने अभ्यासमा लागिएन भने अनेकथरी कुरा निकालेर परिवारलाई दुःखिदिने बानी निस्तिन सक्छ । ध्यानमा बढी लागे त्यस्तो नरमाइलो रिथिति आउन पाउँदैन र मृत्युपर्यन्त हँसिलोखुसिलो वातावरण कायम रहनसक्छ ।

गलत व्यवहार रोकेर सही व्यवहार गर्न लगाउन सम्यक्दृष्टीज्ञानको खोप-

माथि जतिपनि कुरा व्यक्त गरियो त्यसले सम्यक्दृष्टिको

- वास्तविक र अर्थपूर्ण मानव समाज बनाउने हो भने मानिसहरू सम्यक्दृष्टि युक्त हुनैपर्छ । यस दृष्टिले हेर्दा काम नलाग्ने, अपराधि, पापात्मा, दुष्टात्मा भन्ने कोही देखिँदैनन् बरु तिनीहरू मिथ्यादृष्टिका शिकार भएका देखिन्छन् । त्यो भनेकै तिनीहरूमा सम्यक्दृष्टिको अभाव भएको प्रमाण हो र त्यो दृष्टि-चस्मा जडीदिन सकेमा यथार्थ र वास्तविक पक्ष देखेछन् ।

- बुद्धधर्म सम्यक्दृष्टिहरूको सुमेरु पर्वत भएपनि, जडिबुटीको विशाल जंगल भएपनि रोग अर्थात् समस्या अनुरूपको जडिबुटी चिनेर सही तरीकाले प्रयोग गर्न नजानेसम्म ती जडीबुटीको नाम जपेर रोग निको हुँदैन, तर मानिसहरू त्यही गरिरहेका छन् ।

अपरिहार्यतालाई पुष्टि गरेको छ । सम्यक्दृष्टिले हेर्ने क्षमता आएमात्र स्वयं आपूर्तालाई साँचो अर्थमा चिन्न सकिने हुन्छ र साथै अरुहरू पनि स्वतः चिनिन्छन् ।

यस दृष्टिले हेर्दा जन साधारणहरू कसैले कसैलाई चिनेकै रहेन्छन् भनी प्रष्टै देखिन्छ । यतिमात्र नभई स्वयं आफैलाई त चिन्नसकेका छैनन् भने समग्र मानव समाज कसरी चलिरहेको होला भनेर चिन्ता र दुःख लाग्नु स्वाभाविक हो । किनकि अहिलेसम्प पनि जस्तो खालको भाँडभैलो र बलियो बांगोले सोभा निर्धामाथि कमजोरीको फाइदा उठाई, शोषण गरी जंगली व्यवहार गरिरहेका छन् त्यो हेर्दा अफैसम्म मानिसलाई दुइखुष्टे पशुहरू भन्नुर्न दुन्छ ।

यसर्थ वास्तविक र अर्थपूर्ण मानव समाज बनाउने हो भने मानिसहरू सम्यक्दृष्टि युक्त हुनैपर्छ । यस दृष्टिले हेर्दा काम नलाग्ने, अपराधि, पापात्मा, दुष्टात्मा भन्ने कोही देखिँदैनन् बरु तिनीहरू मिथ्यादृष्टिका शिकार भएका देखिन्छन् । त्यो भनेकै तिनीहरूमा सम्यक्दृष्टिको अभाव भएको प्रमाण हो र त्यो दृष्टि-चस्मा जडीदिन सकेमा यथार्थ र वास्तविक पक्ष देखेछन् ।

यसो हो भने राम्रो लाभकारी पक्षको उपयोग गर्न वातावरण हरदम तयार राख्नु नराम्रो पक्ष उदय हुन नदिने रामबाण उपचार हो । यो काम सम्यक्दृष्टि पुष्टभएकाहरूबाट स्वतः हुने कुरा हो । यसैले त्यस्ता व्यक्तिहरूको समाज देवलोक समान हुन्छ भनिएको हो । त्यो हेरी अहिलेको समाज त मिथ्यादृष्टिप्रधान

हुनाले धेरथोर नरक समान प्रतीत हुन्छ जुन सबैले अनुभव गरीरहेकै कुरा हो ।

सम्यकदृष्टि दुई तहको हुन्छ । ती हुन्

१. लौकिक सम्यकदृष्टि :

क. जैविक लौकिक सत्य (Biological Worldly Truths)

अ. भौतिक शारीरिक पक्ष (Hardware Level)

आ. मानसिक चित्त पक्ष (Software Level)

ख. भौतिक लौकिक सत्य (Physical Worldly Truths)

ग. संवैधानिक, वैधानिक, सम्झौतागत, सहमतिगत लौकिक सत्य (Constitution, legislative, contractual, agreemental truths)

२. लोकोत्तर सम्यकदृष्टि :

क. कम्पसकता सम्यकदृष्टि :

अ) सब्बे सत्ता कम्पसका, आ) कम्पदायादा, इ) कम्पयोनी,

ई) कम्पबन्धु, उ) कम्पपटि-सरणा

ख. दसवत्थुक सम्यकदृष्टि :

अ) अत्थि दिन्नं, आ) अत्थि हुतं इ) अत्थि, सुकयदुक्कटान कम्पान फलं विपाको ई) अत्थि माता उ) अत्थि पिता ऊ) अत्थि सत्ता ओपपातिका ए) अत्थि अर्यं लोको ऐ) अत्थि परो लोको ओ) अत्थि लोके समणब्राह्मणा

ग. चतुसच्च सम्यकदृष्टि :

अ. दुख्यसच्च सम्यकदृष्टि

आ. समुदयसच्च सम्यकदृष्टि

ए. निरोधसच्च सम्यकदृष्टि

ऐ. दुख्यनिरोधगामिनी-पतिपदा-अरियसच्च-सम्यकदृष्टि

सम्यकदृष्टिलाई सरल ढंगले क्रमशः बुझनको लागि लौकिक तहबाट शुरू गरी-

१. लौकिक सम्यकदृष्टि-

मानिसको जीवन चलाउन आवश्यक पर्ने विषयवस्तुहरूलाई लौकिक वा ईहलौकिक भनिन्छ । जन्मदेखि मरणसम्मका भौतिक पक्षका आवश्यकताहरू लौकिक हुन् ।

भौतिक बस्तु र विषयसँग सम्बन्धित सत्यता बुझ्नु नै लौकिक सम्यकदृष्टि हो । जस्तोकि आमाबाबुको मिलनले गर्भाधान भई शिशुको जन्म हुन्छ, बाँच्नको लागि खानपिन र प्राणवायु अक्सीजन नमझ हुन्न, त्यसपछि सुरक्षित बासरथान आवश्यक पर्छ । एवं रीतले व्यक्तिको क्षमता बढ्दै गए अनुसार वस्तुहरू, शिक्षा तालीम, मनोरंजन, जीवनसाथी र साथीहरू आवश्यक पर्छन् भने उमेर पुगेर बुद्ध भएपछि आवश्यकताहरू घट्दै गएर खान समेत छोड्छ, अनि सासै लिन नसकी जीवन समाप्त हुन्छ । जीवनका यी सत्य-तथ्यहरू जसलाई पनि लागू हुन्छ त्यसैले यसलाई सही दर्शन, सही दृष्टि या सम्यकदृष्टि भनिन्छ जुन कपिलवस्तुका राजकुमार सिद्धार्थले २६०० वर्षअघि नै साक्षात्कार गरेका थिए ।

ख. भौतिक लौकिक सत्य (Physical Worldly Truths):

यस विशाल ब्रह्माण्डका प्राकृतिक नियमहरू जस्तै चुम्बकीय आकर्षणशक्ति, ग्रह-उपग्रह र तारा तथा आकाशगंगाहरू बीचको गुरुत्वाकर्षण शक्ति, नाभिकीय शक्ति, अणु-परमाणुहरूको संरचना सिद्धान्त आदि पनि लौकिक सम्यकदृष्टि हो । साथै हाम्रो जैविक शरीर पनि चतुर्महाभूतबाट निर्मित हुनाले शरीर जीवित हुनसक्नुको आधारको रूपमा रहेको सत्यतथ्य जानकारी पनि लौकिक सम्यकदृष्टि हो ।

ग. संवैधानिक, वैधानिक, सम्झौतागत, सहमतीय लौकिक सत्य :

देशको मूल कानूनको रूपमा लिइने संविधान, अन्तर्राष्ट्रीय र राष्ट्रीय गैसस, कम्पनीहरूको विधान, सम्झौता, सहमति आदि पनि आ-आफ्नो ठाउँमा लौकिक सम्यकदृष्टि हो ।

लौकिक सम्यकदृष्टिको संक्षिप्त केन्द्रीय रूप आफूलाई चिन्नु (Know Self) :

जुन शरीरमा आफू जीवन्त भई बाँचेको छ, त्यसको गुण स्वाभाविक रूपमै अनन्त र अवर्णनीय छ । साथै जुन शरीरको माध्यमले आफू संसारमा परिचित हुने सौभाग्य पाएको छ, त्यस्तो अवर्णनीय र अमूल्य शरीरबाटे अधिकतम् जानकारी राख्नु अति चाहलागदो त छ नै साथै अत्यन्त जरूरी पनि छ । विशेष गरी गुणस्तरीय स्वस्थ जीवनको साथसाथै उत्तम मानव समाज निर्माणको लागि अपरिहार्य नै छ ।

यहि मानव जीवनको शरीर हो, जुन शरीरको उत्कृष्ट क्षमताको कारणले बोधिसत्त्व बन्ने प्रणिधान गरिन्छ र अन्तिम बोधिसत्त्व जीवन प्राप्त गरी बुद्धत्वमा पुगिन्छ । यस्तो महान अवर्णनीय क्षमताको आफ्नो शरीर रचना र कार्य प्रणाली बुझ्नै भने मात्र आफूलाई चिन्नौ भन्न सकिन्छ । आफूलाई चिन्नु भनेकै सबैलाई पनि विन्नसक्नु हो ।

आफूलाई चिन्ने प्रकृया मूलतः दुइतहको हुन्छ । ती हुन्-

१. हाम्रो शरीर अनात्मा स्वभावको अर्थात् आत्माको अस्तित्व रहित छ :

जिउँदो शरीर भनेको शरीर, मन र आत्माको संयुक्त रूप हो भन्ने अझैसम्म जनमानसमा व्याप्त धारणा गलत छ । शरीरको मालिक मन, मनको पनि मालिक आत्मा हो भन्ने हजारौ वर्ष पुरानो आत्माप्रधान वेदकालीन धारणालाई बुद्धले प्रमाणसहित खण्डन गरिसक्नुभएको छ । यसलाई हामी पनि स्पष्ट रूपले प्रमाणित गर्न सक्छौं ।

२. हाम्रो शरीर भौतिक शारीरिकपक्ष र मानसिक चित्तपक्षको मात्र संयुक्त रूप (आत्माहीन रूप) हो :

आत्माको अस्तित्व प्रष्ट रूपले खण्डित भैसकेपछि बाँकी रहने भनेको शरीर र मन मात्र हो अर्थात् मनप्रधान शरीर । शरीर (जन) प्रधान हुनेलाई जन्तु वा जनावर र पंख (पखेटा)

प्रधान हुनेलाई पंखी वा पक्षी भनिन्छ ।

मन प्रधान भएकोले मनुष्य, मनू, मानव, बल आदि भनिएको हो । शरीरमा हुने कुनैपनि संवेदनामा ध्यान केन्द्रीत गरेर अनित्य बुझनसके जस्तै शरीरका विभिन्न अंगप्रत्यंग, जीवकोषहरू, मस्तिष्ककोषहरू, सुषुम्ना नाडी प्रणाली आदिको बनावट, कार्यसंचालन, त्यसलाई चाहिने शक्तिको श्रोत आदि बारे गहिरो ज्ञान प्राप्त हुँदै गएपछि र त्यसमा तथाकथित आत्माको कुनै भूमिका नदेखिएपछि अनात्मा ज्ञान बुझिने हुन्छ ।

१. भौतिक शारीरिक पक्ष (Hardware Level) :

आपनो शरीर चिन्नु भनेकै शरीर के के पदार्थले कसरी बनेको हो, शरीरभित्र के के काम गर्ने कस्ताकस्ता अंगहरू छन्, ती ती कामहरू कसरी सम्पादन हुँदैं रहेछन् ? अझ खासमा, शरीर निर्माण हुने अन्तिम आधारभूत इकाइ (Fundamental Building Blocks) हरू के र कस्ता छन् र ती जीवमान् कसरी भइरहेका हुन् ? त्यसको क्षमता केकस्तो छ ? जीवमान रहन कस्ता कति तत्त्वहरू आवश्यक छन् ? भनेर बझन हो ।

आशा र विश्वास छ कि यस्ता जानकारी जोकसैको लागि पनि अद्भुत, गौरव र कृतज्ञताको विषय रहरिने छ । हाम्रो जस्तो बहुमूल्य र बहुउद्देश्यीय शरीर सृजना र विकास गर्न प्रकृतिले कति मेहनत गरेको रहेछ ! ती आधारभूत इकाई भनिएका कोष (Cell) को बनावट र जीवित हुने प्रकृयाको जानकारी बहुतै जटील र अचम्मैसँग आनन्ददायक र गौरवता बोधक पनि छ ।

२. सार्वसिक चित्पद्धति (Software Level) :

हाम्रो शरीरभित्र मानसिक वित्त पक्षको कार्य सम्पादन गर्ने अङ्ग भनेको मस्तिष्क (Brain) र शरीरभरी फिँजिएको सुषुप्तना नाडी प्रणाली (Nervous system) हो, जसभित्र करीब १ खरब मस्तिष्कीय कोष (Neurons) हरूले काम गर्छन् । शरीरभित्र विभिन्न काम गर्ने बेगलाबेगलै अङ्गहरू भएजस्तै सिँझो मस्तिष्कभित्र पनि बेगलाबेगलै अङ्ग र एउटै अङ्गभित्र पनि बेगलाबेगलै भागहरू छन् । यी मस्तिष्कीय कोष अर्थात् न्यूरोनहरूले शरीरका विभिन्न इन्द्रीय (Sense organs) बाट जतिपनि जानकारी ग्रहण गरिन्छन्, ल्याएर सम्बन्धित मस्तिष्कीय भागहरूसम्म ल्याइप्याउँछन् ।

ती भागहरूले त्यो जानकारी अस्थायी मेमोरीमा रेकर्ड गर्ने, पहिले लङ्गुर्टर्म मेमोरीमा रेकर्ड भएको जानकारीसँग भिडाएर तुलना गरी त्यो के सूचना रहेछ, हानी कारक होकि, फाइदाजनक होकि वा अर्थहीन होकि वा नयाँ सूचना होकि निर्क्षयोल गरी मेमोरीमा रेकर्ड मात्र गर्ने होकि प्रतिकृया दिनुपर्ने होकि ? यदि हो भने सकारात्मक दिने कि नकारात्मक वा आक्रमण गर्नुपर्ने होकि वा कतै उजुरी, दरखास्त हाल्नु पर्ने ? आदि इत्यादि काम सम्पादन गर्छन ।

छोटकरीमा, मनभित्र जतिपनि कुरा खेलाइन्छ, योजना बनिन्छ. डिजाइन तयार गरिन्छ. कथा, कविता, उपन्यासको प्लट

बुनिन्छ, षड्यन्त्र बुनिन्छ, जाँचको लागि पाठ घोकेर याद गरिन्छ,
कसैसँग प्रेम गर्न, खुशी हुने, बिछोड मान्ने आदि इत्यादि सबै
मस्तिष्कीय गतिविधि हुन् ।

शारीरिक भौतिक जीवकोषमा पृथ्वी रूपपक्षको प्रधानतामै नाम संवेदनशीलता न्यून रहेको छ भने मस्तिष्कभित्र नाम चित्तपक्ष अर्थात् Energy रूपी संवेदना प्रधानता पाइन्छ भने रूपपक्षको पृथ्वी तत्वको न्यूनता हुन्छ । यी मस्तिष्कीय कोष न्यूरोन अत्यन्तै संवेदनशील र क्याशीलमै मानसिक कार्यसम्पादन गर्ने ।

आपसी व्यवहारको आधार नै मानिस वा कस्त चिन्न चिनाउन :

ਕਸੈਂਸੱਗ ਕੁਨੈ ਬਿਵਹਾਰ ਗੰਨ ਮਾਨਿਸਲਾਈ ਚਿਨ੍ਹ ਚਿਨਾਉਣੁ
 ਪੂਰਵਿਸ਼ਾਤ ਨੈ ਹੋ। ਮਾਨਿਸ ਚਿਨ੍ਹੇ ਨਵਿਨੀ ਕੁਨੈ ਕੁਰਾ ਪਨਿ ਗੰਨ ਸਕਿਨਾ
 ਭਨੇ ਵਸ਼ੁ ਨਚਿਨੀ ਉਪਯੋਗ ਗੰਨ ਸਕਿਨ। ਅਨਿ ਪਹਿਲੇ ਆਫੈਲਾਈ
 ਨਚਿਨੀਕਨ ਭਨੇ ਅਰੁਲਾਈ ਚਿਨ੍ਹ ਸੰਭਵ ਹੁੱਦੈਨ। ਸਮਾਜਮਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ
 ਤਰੀਕਾਕੋ ਮਾਨਿਸ ਚਿਨਾਇ ਅਤਿਨਤ ਸਤਹੀ ਹੋ, ਤਖਸਬਾਟ ਧੋਕਾ
 ਖਾਇਨੇ ਸੰਮਾਵਨਾ ਧੇਰੈ ਹੁਨ੍ਹ | ਪਛਿ ਗਏ ਭਗਡਾ ਭਏ ਆਉਣੁ ਵਾ
 ਬੋਲਚਾਲ ਭਏਪਨਿ ਬਨਦ ਹੁਨੁ ਭਨੇਕੋ ਨੈ ਸਮੱਨਥਮਾ ਧੋਕਾ ਖਾਏਕੋ
 ਭਨ੍ਹਪਈ। ਆਫੂਲਾਈ ਚਿਨ੍ਹੇ ਮਾਨਿਸਬਾਟ ਅੱਲ ਕਸੈਲਾਈ ਧੋਕਾ
 ਹੁੱਦੈਨ। ਹਾਸੀਲੇ ਆਫੂਲਾਈ ਚਿਨੇਕਾਝੀ ਤਰ ਅੱਲੇ ਹਾਸੀਲਾਈ ਧੋਕਾ
 ਦਿਯੋ ਵਾ ਦੁਖ ਦਿਯੋ ਭਨੇ ਤਖਸਲੇ ਆਫੂਲਾਈ ਚਿਨੇਕੈ ਛੈਨ ਭਨਨ
 ਮਜ਼ਾਲੇ ਸਕਿਨਾ।

आफूलाई चिन्न आत्मावादको धारणा बाधक तर अनात्मावाद धेरै सहयोगी :

मानव समाजको सुख, समृद्धि र शान्तिको लागि व्यक्तिगत, संस्थागत र सरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रीय स्तरबाटे प्रयत्न भइरहेको छ तर अपेक्षा गरिएभन्दा निकै चून्तन्तम मात्रमा प्रगति छ, बरु प्रत्येक तहमा अविश्वास, प्रतिस्पर्धा र शत्रुताको भावना दिन दिन गारा रात चौगना बढेर मानव समाज संकटग्रस्त हँडैछ ।

प्रयत्न गर्दागर्दै पनि स्थिति भक्ष्मन् विग्रहै जानुले ती
 प्रयत्नहरू कमजोर वा गलत समेत रहेको संकेत हो । बुद्धकालको
 प्रारम्भसम्म पनि चारैतिर स्थिति बहुतै खराब थियो । स्वार्थ
 केन्द्रित शासनव्यवस्थाले मानव समाज पीडित हुनु त स्वाभाविकै
 भयो तर समाज एकताबद्ध हुन नसक्नु पनि ठूलो गल्ति कमजोरी
 हो ।

जबसम्म एकले अर्कोलाई वास्तविक ढङ्गले चिन्न सकदैन
 तबसम्म वास्तविक एकता हुन सकदैन । त्यस्तो स्थितिमा विभिन्न
 नामाबाट गरिने एकता नकली र कमजोर हुन्छ । ठूलो जनसमूहमा
 मात्र एकता हुन नसक्ने होइन परिवारलगायत पति पत्नीबीचको
 मेल समेत नकली नै हुन्छ । यसको अर्थ अहिलेसम्माको
 जहाँतहीको मेल, सम्बन्ध र एकता नकली नै भएकोले
 समाजको स्थिति नाजक रहेको छ ।

एकले अर्कालाई वास्तविक रूपमा चिन्न नसकेसम्म यथार्थ मेल हुनै सक्दैन भने त्यसरी यिन्ने वैज्ञानिक प्रकृया हुनुपर्छ ।

त्यसको अचूक उपाय भनेको पहिले आफैलाई चिन्ने हो । पुरानो सनातन धारणा अनुसार त आफ्नो आत्मालाई चिन्ने हो । तर जे छैन, त्यसैलाई चिन खोजेर कहिले चिनिन्छ ? त्यसैले यो उपाय गलत छ । बरू, त्यसको विपरीत जे छ, त्यो चिन खोजे चिनिन्छ ।

हो, हाम्रो शरीरमा विद्यमान ठूला साना र अभ प्रत्यक्ष देख्न नसकिने महाकारखाना जस्ता जीवकोषको बनावट, काम गर्ने प्रणाली र त्यसलाई चाहिने इन्धनको आपूर्ति बारे बुझनसक्नु पर्छ । हाम्रो शरीरलाई चाहिने इन्धन भनेकै खाना, पानी र हावा मार्फत् अकसीजन हो । खानाबाट प्राप्त ग्लुकोज जीवकोषभित्रको माइटोकोण्ड्रीयामा जान्छ र शक्तिमा बदलिन्छ, जसलाई जैविक आणविक भट्टी (न्यूकिलएर रियाक्टर) भन्न सकिन्छ ।

यसरी मानिसलाई परम परमात्माको पवित्र स्वयं चेतनशील आत्माको रूपमा नलिई अनगिन्ति स्वचालित मेशीनहरूको महासंजालको रूपमा देख्न सक्नुपर्छ । काम गर्ने कालु मकै खाने भालु भन्ने ऊखाननजस्तै शरीरले अनवरत रूपमा जटील ढङ्गले काम गरिरहेकोले आफ्नो जीवन चलेको तथ्य बुझ्न नसकी आत्मालाई श्रेय दिने गरित गर्न पुर्यौ भने आफूलाई चिन्ने नसकेको ठहर्छ । यस्लाई प्रष्ट रूपमा बुझ्यौ भने हाम्रो शरीरको बहुमूल्यता र महानता बुझेर त्यसको हरसम्भव सुरक्षा आफै गरिन्छ । आफ्नो शरीर त यति अमूल्य छ भने जोकसैको शरीर पनि त्यसरी नै अमूल्य छ, अनमोल छ भनी बुझेर सबैप्रति स्वतः मैत्री र करुणा जाग्ने छ ।

लौकिक सम्यकदृष्टियुक्त व्यक्तिबाट पंचशीलको पालन स्वतः हुन्छ :

लौकिक सत्य बुझ्दै गएको मात्रा (Ratio) अनुसार कसैको उपदेश बिना नै आफ्नो र अर्काको अनमोल शरीर र जीवनको सम्मान र सुरक्षा गर्न आफै अधि सरेर पंचशील पालन गरिर्दै जान्छ । उपदेशको जरूरत नै पर्नेछैन । यति बुझेपछि भने एकता गरौ, मिलौ भनी रहनै पर्दैन स्वतः नै एकताको विकास हुँदैजान्छ । हो होइन, सम्भव छ छैन भनेर वादविवाद गर्न जरूरत नै पर्दैन, आफूलाई चिनेर लाभबाहेक कुनै साइड इफेक्ट हुने देखिँदैन भने आजै र अहिल्यै आफूलाई चिनी हेरौ । यही हो लौकिक सम्यकदृष्टि ! लौकिक सम्यकदृष्टि बुझेपछि लोकोत्तर सम्यकदृष्टि बुझ्न सहज पनि हुनेछ ।

लौकिक र लोकोत्तर सम्यकदृष्टिले क्रमशः स्वतः त्याउने सकारात्मक परिवर्तन र विकास :

लौकिक सम्यकदृष्टिबाट लौकिक सत्य-तथ्यहरू बुझिन्छ । आफू वरीपरीको भौतिक वातावरणका साथै आफूभित्रको अङ्ग प्रत्यङ्गलगायत सम्पूर्ण पदार्थ बारेको सूक्ष्म जानकारी बारे अवगत भएपछि आफै शरीरप्रति गौरवान्वितमै आदरसम्मान गरिनेछ । आफ्नो शरीरको सम्मान गर्ने भनेको फूलको माला दिनदिनै लगाउने भन्न खोजेको नभई आफ्नो शरीरलाई चाहिने खाद्यवस्तु

सही तरीकाले तयार गरी सही समयमा खाइदिनु र हानी हुने पदार्थ नखानु हो । आफ्नो मरिताको क्षमताको सम्मान भनेको बहुशीप र बहुविद्याको प्रशिक्षण हासिल गरी कुनैपनि आर्थिक या अरू अवसरलाई उपयोग गर्न सक्नु हो ।

यसरी नै जोकसैको शरीर पनि त्यतिकै बहुशीपयुक्त र अत्यन्त उपयोगीभै आदरयुक्त हुनाले स्वतः नै सबैप्रति सम्मानपूर्ण मैत्रीभाव जागृत र विकास हुनेछ । कोही अभावग्रस्त अवस्थामा देखे करुणा पनि जागृत हुनेछ । करुणापछि पनि सम्यकदृष्टिको ज्ञान वृद्धि हुँदै गए थप गुणहरू मुदिता अनि त्यागमय उपेक्षाको गुण पनि स्वतः प्रकट हुन्छ ।

सम्यकदृष्टि अभावको परिणाम अविद्या (Ignorance) :

यदि सम्यकदृष्टिको अभाव भयो भने अविद्याको कारण त्यस्तो व्यक्तिमा अमेत्री, अकरुणा, अमुदिता र अउपेक्षाको स्वभाव छाउने छ । यो भनेको असामाजिक स्वभाव हो अर्थात् समाजप्रति उदासीनता, सम्बन्धहीनता, सरोकारहीनता हो । जसमा व्यक्ति सामाजिक भेला, बैठक, पर्व आदिमा सामेल नहुने, एक अर्कामा सरोकार नदेखाउने एकलै दुकलै बस्ने, एकाङ्गी स्वभाव हुन्छ । यसलाई अंग्रेजीमा A Social Behaviour भनिन्छ ।

यस्ता व्यक्ति समाजविरोधि चाहिँ होइनन् खालि समाजप्रति बेसरोकारी र असंलग्न मात्र हुन्छन् । यस्ता व्यक्तिहरू लौकिक सम्यकदृष्टिको शिक्षाले सजिलै समाजप्रति सकारात्मक (Pro-social) व्यक्तिमा रूपान्तरित गर्न सकिन्छ भने मिथ्यादृष्टिक व्यक्तिको संसर्गमा पन्यो भने पनि सजिलै मिथ्यादृष्टिमा फस्ने हुन्छ ।

मिथ्यादृष्टिमा फस्नुको परिणाम :

यदि सम्यकदृष्टि ज्ञानको अवसर नपाई अविद्याको स्थितिमा लामो समय गुज्रन पुगेमा मिथ्यादृष्टिमा फँस्न जाने सम्भावना प्रवल हुन्छ । एकपल्ट मिथ्यादृष्टिमा फँस्न पुगेमा सम्यकदृष्टिमा ल्याउन कठीन हुन्छ । किनकि त्यही सत्य हो, अरू असत्य हुन् भनी दृढ विश्वास गरिसकेको हुन्छ । विश्वास (गलत) भइसकेकोलाई पहिले अविश्वासमा ओराल्पुर्ने हुन्छ । यो भनेको विश्वास भैसकेकोमा शंका उठाउन प्रेरित गर्नु हो । उसको विश्वास सत्य ठहरे म पनि विश्वास गर्छु भनी बाजि ठोक्नुपर्ने हुनसक्छ, म तिम्रो प्रसंशा नै गर्नेछु भनी वचन दिनुपर्ने हुनसक्छ इत्यादि । मिथ्यादृष्टि भनेको मिथ्या धारणा हो । यसको शिकार हुनेहरू खतरानाक हुन्छन् । यस्ता व्यक्तिले कि अफूलाई हानी पुन्याउँदै पुन्याउँदै अन्तमा हत्या या आत्महत्यासम्म पुग्न सक्छन् ।

यस्ता व्यक्तिहरूमा मैत्रीको ठाउँमा शत्रुता, करुणाको ठाउँमा बदला, मुदिताको ठाउँमा ईर्ष्या र त्यागमय उपेक्षाको ठाउँमा लोभ पालेर बसेको हुन्छ, जुन मानव प्रवृत्ति नभई पशुवत् प्रवृत्ति हो । आफूले सामना गर्नुपरेको प्रतिकूल परिस्थितिको लागि कि अरूलाई कि आफैलाई दोषी ठहराई परघाती या आत्मघाती

कदम उठाउन कति पनि बेर मान्दैन् ।

अतः कसैलाई पनि मिथ्यादृष्टिमा पर्न दिनुहुँदैन । यिनीहरूको स्वभाव समाज विरोधी हुन्छ । यस्ता Anti Social Behaviour मा फसेकाबाट आफू अलग रहेर समय समयमा केही बेर निकट रही उसको विश्वासमा पुनःमूल्याङ्कन गर्न प्रेरित गर्नुपर्छ । बुद्धले पृथकजनको जुन परिभाषा दिनुभएको छ ठीक त्यस्तो स्वभाव देखिन आउँछ ।

त्यो भनेको सत्यलाई असत्य, असत्यलाई सत्य; दुःखलाई सुख, सुखलाई दुःख; लाभलाई अलाभ, अलाभलाई लाभ; कुशललाई अकुशल, अकुशललाई कुशल ठानेर उल्लो व्यवहार गर्छ, जसबाट अन्तमा आफ्नो र अरुको पनि नोकसान हुन्छ । सहीलाई गलत र गलतलाई सही हो भनी गलत ढङ्गले बुझ थालेपछि समाजमा गलितहरूको थुप्रो लागेर समाजे प्रदूषित हुनु स्वाभाविकै भयो, जसको तत्काल समाधान नितान्त जरुरी छ । यसको समाधान बुद्धधर्ममा छँदैछ, केवल हाप्रो सकृदाताको पर्खाई छ । तर सकृदाताको फूल तब फुल्छ, जब ती पवित्र सुन्दर फूलहरूमा सम्यक्दृष्टिको किरण पर्नेछ ।

निष्कर्ष (Conclusion) :

उपरोक्त तथ्यहरूमा दृष्टिगत गर्दा निम्नलिखित निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ :

१. समाजका जतिसुकै ठूला समस्या पनि व्यक्तिगतस्तरबाटै उत्पन्न हुन्छन्, अतः व्यक्तिगत तहबाटै समाधान निकाल्न सकिन्छ तर प्रयासमा व्यापकता आवश्यक छ ।

२. समस्या अविद्या (Ignorance or lack of understanding) या मिथ्यादृष्टि (Misunderstanding) बाट शुरु हुन्छ भने त्यसको समाधान सम्यक्दृष्टि (Right understanding) बाट हुन्छ, अर्थात् अविद्या र मिथ्यादृष्टि समस्या हो भने सम्यक्दृष्टि समाधान हो ।

३. अविद्या स्व-उत्पन्न हो, मिथ्यादृष्टि सत्यतथ्य जानकारीको अभावले खस्ने खाल्डो हो भने सम्यक्दृष्टि समाधान दिने सत्यतथ्य ज्ञानको भण्डार भएकोले यसमा मेहनत लाग्छ ।

४. संसारभरी मिथ्यादृष्टिरूपी खतरनाक, विशाल खाल्डा र धापहरू छन् भने प्रज्ञाप्रधान बुद्धधर्म सम्यक्दृष्टिहरूको खानीरूपी सुर्मेल पर्वत हो ।

५. बुद्धधर्म सम्यक्दृष्टिहरूको सुर्मेल पर्वत भएपनि, जडिबुटीको विशाल जंगल भएपनि रोग अर्थात् समस्या अनुरूपको जडिबुटी विनेर सही तरीकाले प्रयोग गर्न नजानेसम्म ती जडिबुटीको नाम जपेर रोग निको हुँदैन, तर मानिसहरू त्यही गरिरहेका छन् ।

६. रोग चिन्न र रोग अनुरूपको जडिबुटी चिन्न विशेषज्ञता चाहिन्छ भने रोगीको अवस्था चिनेर त्यस अनुरूप औषधि बनाउने र उपयोग गराउने विशेषज्ञता र कला पनि चाहिन्छ । जसको अभावले उपचार सही ढङ्गले हुन नसकी रोग निको नहुने मात्र नभै उल्टै बढेर जान्छ भनेजस्तै समाजमा थुप्रै समस्या छन्,

बुद्धशिक्षामा त्यसको समाधान पनि छ तर समाधान हुन नसकिरहेकोमा त्यो खोज पूर्तिको रूपमा यो लेख प्रस्तुत गरिएको हो ।

७. यो खोजमूलक लेखको निचोड अनुसार अरु प्राणीभै मानिस पनि आत्मारहित भएका कारणले कुनैपनि नराप्त्रो या गलत व्यवहारको लागि मानिस प्रत्यक्ष रूपमा दोषी नभई अविद्या र मिथ्यादृष्टि मूल दोष/समस्या हो र समाधान सम्यक्दृष्टि नै हो ।

तर समाधान हुन नसक्नुको चुरो कारण मानिसहरूले आफैलाई चिन्न नसक्नु हो । आफैलाई चिन्न नसकीकरन कसैलाई चिनिन्न, अनि नदिनीकरन गरिएको कुनैपनि व्यवहार कि नकली हुन्छ कि गलत नै हुन्छ, जसले तदनुरूपको समस्याहरू चक्रवृत्ति रूपमा जन्माउँदै जान्छ ।

८. त्यसको समाधानको रूपमा सम्यक्दृष्टिको नरमरूप लौकिक सम्यक्दृष्टि अर्थात् बहुश्रुत हुनु मङ्गलकारीलाई प्रस्तुत गरिएको हो । हुन त ३८ मङ्गल सबै बहुश्रुत नै हुन् ।

९. लौकिक सम्यक्दृष्टि समेत नभएकाहरूमा अविद्याको कारण आफै या पराइप्रति पहिले अमैत्री, अकरुणा, अमुदीता र अउपेक्षा जागेर आउँछ । त्यसले मान्छेको आफ्नो समस्या समाधान भएनभने मिथ्यादृष्टिको कारणले शत्रुता, हिसा, ईर्ष्या र लोभ/उपादान जागेर प्रथमतः मानसिक तह अनि वाचसिक तह र अन्तमा कायिक (शारीरिक) तहबाट कृयाशीलभै अकुशल /दुष्कर्ममा प्रवृत्त हुन्छन् ।

१०. अतः अविद्यामा रूमलिलएकालाई र मिथ्यादृष्टिमा फसेकालाई पनि सम्यक्दृष्टिको ज्ञान दिनु परमावश्यक भएकोले त्यसको नरमरूप लौकिक सम्यक्दृष्टि अर्थात् बहुश्रुतको ज्ञान दिने वातावरण तयार गरिनुपर्छ ।

अनुकूल वातावरणको कारणले सहभागी महानुभावहरूमा सम्यक्दृष्टिको विषयवस्तुप्रति ध्यानाकर्षण भई ग्रहण गर्न मनैदेखि तयार हुन्छन् । लौकिक सत्यहरूको ज्ञान नै लौकिक सम्यक्दृष्टि हो । यो स्तरको ज्ञान मात्रले पनि व्यक्तिमा आफू र अर्कप्रति मैत्री र करुणाको भाव जगाउन प्रशस्त हुनेछ । त्यसपछिको लोकोत्तर सम्यक्दृष्टि ज्ञानले मुदिता र त्यागमय उपेक्षाको गुण जगाउन थाल्छे । यो प्रकृया मनबाट शुरूभै शारीरिकसम्म पुराछ भने पहिले उत्पन्न भैसकेका अवगुणहरू शारीरिकबाट शुरूमै मनसम्म पुगेर समन हुँदै जान्छन् ।

स्मरण रहोस, एक सम्यक्दृष्टिक व्यक्तिले अर्को सम्यक्दृष्टिक व्यक्तिलाई सहयोग गर्छ भने त्यो व्यक्तिगत स्वार्थको लागि नभई सामूहिक स्वार्थको लागि हुन्छ र लिनेले पनि सामूहिक स्वार्थको लागि नै लिएको हुन्छ ।

जबकि, एक मिथ्यादृष्टिक व्यक्तिले अर्को मिथ्यादृष्टिकलाई सहयोग गर्छ भने त्यो व्यक्तिगत स्वार्थको लागि हुन्छ, लिनेले पनि व्यक्तिगत स्वार्थको लागि नै लिएको हुन्छ ।

त्यसै, एक सम्यक्दृष्टिकले अर्को सम्यक्दृष्टिक होस् या

मिथ्यादृष्टिक, सबैलाई सुख मात्रै दिनसकछ, दुःख दिनसकैन ।

तर, एक मिथ्यादृष्टिकले अर्को मिथ्यादृष्टिक या सम्यकदृष्टिक, कसैलाई सुख दिन सकैन, दुःख मात्र दिनसकछ । अर्थात्, सम्यकदृष्टिकर्त्तैंग मैत्री, करुणा आदि गुण हुनेहुनाले शत्रुमा समेत मैत्रीगुण देखेर सुखमात्रै दिनसकछ, दुःख दिन सकैन भने मिथ्यादृष्टिकले मित्रमा समेत शत्रुता देखेर दुःख मात्रै दिनसकछ, सुख दिन सकैन ।

एक वाक्यमा,

सम्यकदृष्टिकहरू आपूर्व र अर्काको भलो हुने काममा मात्र लाग्ने भएकाले समाज अशिक्षा, अस्वस्थता र बेरोजगारीबाट मुक्त शान्त र समुन्नत भई बुद्धधर्म पनि सुरक्षित हुन्छ ।

यसैले कसैलाई आपूर्व मैत्री र करुणायुक्त छु जस्तो लाग्छ भने तत्काल आपूर्मा सम्यकदृष्टिको मात्रा कति रहेछ भनी आत्मसमीक्षा शुरू गर्न यो लेख हार्दिक अनुरोध गर्दछ । साथै अनुरोध गरिन्छ कि मिथ्यादृष्टि हुनेहरूबाट नै आपूर्व र अर्कामाथि हानिकारक व्यवहार हुने हो, यसैले हर कुनै हालतमा सम्यकदृष्टिको विकासमा सहयोग गरौ.. !

विशेष ध्यानाकर्षण : प्रस्तुत लेखलाई अन्तर्रक्ष्यात्मक कार्यक्रममा रूपान्तरित गरी उपयोग गरिएमा सहभागीहरू लोभ, द्वेष र मोहमध्ये द्वेष भावनाको अकुशल हटाउन सक्षम हुनु हुनेछ जसबाट अरुविरुद्ध वा स्वयं आफूविरुद्ध आत्महत्यालगायत कुनै किसिमको हिसा हुने सम्भावना रहँदैन । अस्तु !

भवतु सब्ब मंगलं !

durgalalshilpaker@hotmail.com

सन्दर्भ ग्रन्थहरू :

1. The Psychological Attitude of Early Buddhist Philosophy, By Lama Anagarika Govinda
2. The Humanism of Buddha. By D. R. Jatava
3. Realize your potential. By V. Pekelis
4. मानव जातिको उत्पत्ति : लेखक वलेरी अलेक्सेयव, अनु. नारायण गिरी
5. मानव समाज : ले. राहुल सांकृत्यायन
6. बौद्ध दर्शन मिमांसा (हिन्दी). ले. पं. बलदेव उपाध्याय
7. विभज्यवाद (हिन्दी). ले. ब्रह्मदेव नारायण शर्मा
8. पाली वाङ्मयमें बोधिसत्त्व सिद्धान्त (हिन्दी). ले. डा. भद्रन्त सावंगी मेधकर
9. महान अनात्म लक्षणसूत्र देशना, अनु. भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर
10. अनात्म. ले. लोकबहादुर शाक्य
11. बुद्ध र बुद्धवाद (१), अनु. भि. ज्ञानपूर्णिक महास्थविर
12. बुद्ध र बुद्धवाद (२), अनु. भि. ज्ञानपूर्णिक महास्थविर
13. उत्तमपुरिस दीपनी, ले. दोलेन्द्ररत्न शाक्य
14. महान धर्मचक्र सूत्रोपदेश (नेपालभाषा), अनु. भि. ज्ञानपूर्णिक महास्थविर
15. प्रतीत्यसमुत्पाद महान उपदेश, अनु. भि. ज्ञानपूर्णिक महास्थविर
16. परियति : तृतीय प्रवेश शिक्षा (कक्षा-६, भाग-४, नेपाली)
17. नुगा : (नेपालभाषा), च्वमि भि. महानाम
18. बौद्ध दर्पण. सं. प्रकाश वज्राचार्य
19. सत्यतत्त्व : एक चिन्तन, डा. गणेश माली
20. बुद्ध र उहाँको धर्म, डा. भीमराव अम्बेडकर (मूल लेखक)
21. आनन्दभूमि, अफ्गानिस्तान र काश्मीरमा बुद्धधर्मको पतन हुनुका कारण बारेमा राजेन मानन्धरले लेख्नुभएका लेखहरू ।

**सम्राट अशोकले गर्नुभएको २२८५ औं शस्त्र परित्याग दिवस
तथा नव वर्ष ने.सं. ११४३ को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीहरूमा
सुख, शान्ति तथा सम्वृद्धिको हार्दिक मंगलमय शुभकामना !**

बलम्बु व्याउ सहकारी संस्था लि.

बलम्बु-६, काठमाडौ, फोन नं. ४३१४८४४

इमेल : bmc_coperative@yahoo.com xflb{s z'esfdgf .पोलन्नरुव

बुद्धको देशमा बुद्धकै अपमान ! ?

राजेन मानन्धर

स्वयम्भू भगवान् पाउको सिंडीबाट उक्लेपछि त्यहाँ निर्मित चैत्यहरूले बौद्ध तीर्थस्थलमा आएको छु भन्ने अनुभूति दिन्छ । तर अफसोच, विगत केही वर्षदेखि त्यो ठाउँ शारीरिक व्यायाम गर्नेहरूको कब्जामा छ । हरेक बिहान भगवान् पाउको सिंडीदेखि माथि चैत्यकै वरिपरी समेत व्यायाम गर्नेहरूको लर्को देखिन्छ । उनीहरूलाई त्यो विश्व सम्पदा सूचीमा समेत सूचीकृत ठाउँ के हो, कस्तो हो, कति महत्त्वपूर्ण ठाउँ हो भन्ने कुनै मतलब छैन, त्यो त उनीहरूको व्यायामशाला जस्तो भएको छ । उनीहरूको चुरिपुरी अनि दायाँबायाँ चल्ने हाउभाउले भगवान् बुद्धको दर्शन गर्न आएका बौद्ध उपासक उपासिकाहरू समेत बचेर हिँडुनुपर्ने अवस्था छ ।

कुनैबेला एक महान् लामा गुरुज्यू तिब्बतबाट भुँड्मा लम्पसार परी दण्डवत गर्दैगर्दै स्वयम्भूको दर्शन गर्न आउनुभयो भन्ने कुरा हाम्रा कानले सुनेका छौ । आज बुद्धको प्रतिमातिर खुट्टा बजार्दे व्यायाम गरिरहेका हाम्रा आँखाले हेरिरहनुपरेको छ ।

त्यहाँ व्यायाम गरिरहेकामध्ये एक जनाको क्रियाकलापले मेरो ध्यान आकृष्ट गयो । उ एउटा चैत्यअगाडि उभिएर चैत्यतिर दुबै खुट्टा पालैपालो फालिरहेका थिए । यस्तो देखिन्यो कि उसलाई चैत्य वा त्यसमा कुँदिएका बुद्धका मूर्तिहरू देखेर एकदम रिस उठिरहेको थियो अनि उ त्यस चैत्यलाई सम्फेर त्यसको अगाडि लातीले हानेर रिस पोखिरहेको थियो । त्यस्तो हुन पनि सक्छ वा नहुन पनि सक्छ ।

भगवान् बुद्धको जन्म नेपालमा भएको भनेर मात्र पनि के गर्नु ? नेपालमा बौद्ध देशको जस्तो वातावरण छैन । सरकारी आँकडामा नै ९० प्रतिशतभन्दा कम नेपालीहरूले मात्र बुद्धधर्म मान्ने रहेछ । अनि ती बौद्धहरूमा पनि आफूलाई बौद्ध भन्न रुचाउने तर बुद्धशिक्षा अवलम्बन नगर्न, अरु धर्मसँग छ्यासमिस भएको धर्म मान्नेहरू समेत परेका छन् । अहिले यतिसम्म हामी भन्न सक्छौ कि नेपालमा बौद्धहरू निकै थोरै छन् ।

भिष्म सुदर्शनले लेखुभएको छ— “बुद्ध-पूजा भन्नु नै चैत्य-पूजा हो । किनभने बुद्ध-पूजा गर्नलाई नै चैत्यको सृष्टि भयो । अनि बुद्धको पूजा गर्नु भनेको नै तथागतको गुणानुस्मरण गर्नु हो । गुणानुस्मरणले हाप्रो मन निर्मल हुन्छ, हामीलाई राप्रो काम

- सयाँ पुस्तादेखि बौद्ध भइरहेकाहरूले समेत बुद्धमूर्तिलाई सार्वजनिक स्थलमा अपमान गरेकोलाई स्वाभाविक रूपमा लिएको देखियो । उनीहरूलाई समेत उनीहरूका गुरुहरूले बुद्धको प्रतिमालाई सम्मान गर्नुपर्दै बुद्धको मूर्तितिर खुट्टा उफार्नु गलत हो भनेर नसिकाएको देखियो ।

- हामी बौद्ध होैं, त्यसैले हामीकहाँ बौद्ध संस्थाहरू छैन् । व्यक्तिगत तवरबाट गर्न नसक्ने काम गर्नलाई संस्था बनाइन्छ । नेपालमा अहिले सयाँ हजारौं बौद्ध संस्थाहरू छैन् । उनीहरूले केही न केही त संस्थागत रूपमा काम गरिरहेको हुन्नपर्ने हो । तर यसको प्रतिफल यहाँको बौद्ध समाजले देख पाइरहेको छैन । स्वयम्भूजस्तो पवित्र महाचैत्य स्थलमा त यस्ता अस्वाभाविक र आपत्तिजनक कामहरू खुलेआम भइरहेको देख पाइन्छ भने अन्य ठाउँमा बुद्धको सम्मान कहाँ कति होता र ? यस्ता कार्यको विरोध गर्न हाम्रा बौद्ध संस्थाहरू असफल प्रमाणित भएका छैन् । अभू कहिलै यसको विरोध गरेको देखिएको सुनिएको छैन, जसको अर्थ ती संस्थाहरूले यसलाई रोक्न आवश्यक पनि ठालेका छैनन् ।

- फगत दुइचार रूपैया दान पाउन, पुर्खाको धाक लडाउन, विभिन्न संस्थामा मान, सम्मान, जागिर, तलब-भत्ता पाउन वा सितैमा विदेश घुम्न पाउने भएर मात्र बौद्ध बनिरहेकाहरूबाट नेपालमा बुद्धधर्मको संरक्षण भइरहने कुरामा शंका उछिजसक्यो । आफू बौद्ध हुँ भल्लेहरूले बुद्धको शिक्षामा विश्वास गर्नुपर्न्यो, त्यसलाई अवलम्बन गर्नुपर्न्यो, यो त छैदैछ तर यसका साथै जहाँ जहाँ बुद्धधर्माधि प्रहार हुँदै, त्यहाँ त्यहाँ शिष्ट, शान्तपूर्वक प्रतिक्रिया जनाई धर्म र धर्मको इतिहास जोगाउनु पर्ने पनि समयको माग भइआएको छ ।

गर्न प्रोत्साहित गर्छ ।” अब यस्तो चैत्यको सम्मान गर्नु सबैको कर्तव्य हैन र ?

पहिले पहिले बौद्धहरू भगवान् बुद्धप्रति यति कृतज्ञ थिए कि उनीहरू भगवान्लाई मूर्तिमा उतार्न चाह्नैदैनथे । अब यति भन्न सकिन्छ कि यदि भगवान् बुद्धको प्रतिमा नबनेको भए संसारमा बुद्धधर्म पनि रहन्नयो कि रहन्नयो भन्न सकिन्न । त्यही मूर्ति बनेर विश्वभर बुद्धधर्म फैलिन सजिलो भएको छ । बुद्धधर्मलाई सम्मान गर्नेहरू बुद्धप्रतिमाअगाडि वन्दना गरेर बुद्धशिक्षा लिन्छन् अनि बुद्धधर्मलाई घृणा गर्नेहरू पनि बुद्धप्रतिमालाई तोडफोड गरेर आत्मसन्तुष्टि लिन्छन् ।

आफूलाई जन्म दिने, पालनपोषण गर्ने, मन परेको, प्रेरणा दिने, ज्ञान दिने वा जीवनमार्गमा निर्देशन दिने व्यक्ति पूजनीय हुन्छन्, सामान्य भाषामा देवता सरह हुन्छन् । उनीहरूको नाम, चित्र, मूर्ति वा अन्तिम संस्कार गरेर बाँकी रहेको खरानी वा उनीहरूले प्रयोग गर्ने लुगा, थाल, जुता इत्यादिमा आफ्नो आदर्श व्यक्तिको रूप पाउनु स्वभाविक हो । भगवान् बुद्धको मूर्ति, चित्र इत्यादि पनि बौद्धहरूका लागि बुद्ध स्वयम् जितिकै स्तुत्य, पूजनीय र आदरणीय हुन्छन् । उनीहरू ती प्रतिमाअगाडि उभिएर, बसेर वा दण्डवत् गरेर भगवान् बुद्धले सिकाउनुभएका सबै शिक्षा पुनःस्मरण गर्न र आफ्नो मन मरिष्टकमा पुनर्ताजगी त्याउँछन् । त्यसकारण बौद्ध देशमा बुद्धको मूर्ति, चित्र वा संकेतलाई समेत पनि त्यहाँका जनताले एकदम सम्मान वा पूजा गर्न र त्यसलाई कुनैपनि किसिमबाट हल्काभन्दा हल्का किसिमले छेड्छाड गरेको मन पराउँदैनन् । बुद्धको चित्र वा मूर्ति कि त्याउँदैनन् कि कोठाको अग्लो भागमा प्रतिष्ठापन गर्न र खुटा उतातिर फर्काएर बस्दा पनि बस्दैनन् ।

अब त्यस्तो मन परेको, प्रेरणा दिने, ज्ञान दिने वा जीवनमार्गमा निर्देशन दिने भगवान् बुद्धको चित्र वा प्रतिमालाई कति सम्मान आदर वा पूजा गर्न भन्ने कुरा समय, व्यक्ति वा समुदाय तथा त्यहाँको राज्य व्यवस्था अनुसार फरक हुनसक्छ । कोही बुद्धप्रतिमालाई टाउकोमै राखेर हिँडन चाहन्छन् भने कोही कतै बाथरूममा राख्दा पनि त्यो ठिकै हो भन्ने तर्कले जित्थन् । यहाँ बुद्धशिक्षा र त्यहाँको समाजले दिएको बुकाई अनुसार मानिसको सोचाईमा फरक पर्ने कुरा मात्र भयो ।

अब बुद्धधर्म नेपालको, दक्षिण एशिया वा दक्षिणपूर्व वा पूर्व एशियाको मात्र धर्म भएन । यो धर्म अहिले अमेरिका, अर्जेन्टिना, रसिया वा अष्ट्रेलियासम्म पुगेको छ । उनीहरूले बुद्धशिक्षा ग्रहण गर्नुभन्दा पहिला जुन धर्म अपनाउँथे, जुन शिक्षा स्कूल कलेजमा पाउँथे वा धर्मलाई उनीहरूको समाजले जसरी लिने गरेको छ, त्यस अनुसार उनीहरूले बुद्धलाई गर्ने सम्मान वा व्यवहार फरक पर्नु स्वभाविक हो । यसै अनुसार एक देशमा एकजना बौद्धले बुद्धको प्रतिमालाई देखाएको सम्मान वा प्रतिक्रिया अरु देशको बौद्धलाई अस्वाभाविक लाग्न सक्छ । यद्यपि अब बौद्धहरू सचेत भएका छन् र आफ्नो धर्म, आस्थाको केन्द्रमाथि वा गुरुको नाममाथि पनि अपाच्य व्यवहार गरिएको छ भने आपत्ति जनाउने चेताना जागेको छ ।

यस विषयमा केही उल्लेखनीय घटनाहरू यसप्रकार छन्—

■ सन् २०१० मा दुईजना श्रीलंकालीहरूलाई बुद्धको चित्र भएको साँचो राख्ने रिझ़ बेयेको अभियोगमा जेल सजाय दिइएको थियो ।

■ सन् २०१०मा श्रीलंका सरकारले सेनेगल-अमेरिकन गायक एकनलाई भिसा दिन अस्वीकार गरेको थियो, किनभने उसको एउटा गीतमा कम लुगा लगाएकी महिलाले बुद्धमूर्तिअगाडि नाचेको दृष्टि थियो ।

■ सन् २०१२ मा श्रीलंका सरकारले तीनजना फेन्च पर्यटकहरूलाई बुद्धमूर्तिमा चुम्बन गरेको जस्तो देखिने गरी फोटो खिचाएको आरोपमा पक्राउ गरेको थियो ।

■ सन् २०१४ मा श्रीलंका सरकारले एक ब्रिटिश पर्यटक नाओमी कोलमनलाई बुद्धचित्र भएको ट्याटु लगाएको कारणले अर्काको भवनामा चोट पुऱ्याएको भनी पक्राउ गरेको र फर्काइदिएको थियो । त्यसपछि बेलायत सरकारले श्रीलंका भ्रमणमा बौद्ध मन्दिर जाँदा खुट्टा र काँध छोप्न, जुता र टोपी फुकाल तथा बुद्धमूर्तिअगाडि उभिएर फोटो नखिचाउन सूचना जारी गरेको थियो ।

■ सन् २०१५ मा एकजना न्युजिल्याण्डका फिलिप ब्याकउड नामक व्यक्तिलाई अनलाइनमा बुद्धले हेडफोन लगाएको चित्र पोस्ट गरेबापत स्थानमार सरकारले दुइवर्ष जेल सजाय सुनाएको थियो ।

■ सन् २०१६ मा श्रीलंकामा एक डच पर्यटकलाई जुता नफुकाली बौद्ध मन्दिर गएको र त्यहाँको एम्लिफायरको तार छुटाएर धार्मिक कार्यक्रम बिथोलेको आरोप लगाइएको थियो ।

■ सन् २०१९ मा एक थाइ कलाकारले बुद्धलाई जापानी सुपरहिरो अल्ट्राम्यानसँग तुलना गरी चित्र बनाएर प्रदर्शनीमा राखेकोमा बौद्धहरूको विरोधपछि चित्र हटाउनु परेको थियो ।

■ सन् २०१९ मा म्यानमारस्थित अमेरिकी राजदूतमाथि बुद्धको अपमान गरेको आरोप लागेको थियो । राजदूतावासले आयोजना गरेको एक चित्र प्रदर्शनीमा कसैले वायुप्रदूषण देखाउन बुद्धले ग्यास मास्क लगाएको चित्र बनाएको थियो ।

■ सन् २०२२ मा तामिल फिल्म धम्मनमा बुद्धको काँधमा एक बालिका चढेको दृष्टि देखाएपछि तामिलनाडु बौद्ध संघ परिषदले यसका विरुद्ध कानूनी कारबाही गर्न बताएको थियो ।

■ सन् २०२२ मा कोरियाली राष्ट्रपति मुन जे-इन तथा फस्ट लेडी किम जुड-सुकमाथि बुगाकसान पहाडमा हाइक जाँदा त्यहाँको मन्दिरको धार्मिक स्मारकमाथि बसेर बौद्धहरूलाई अपमान गरेको आरोप लागेको थियो ।

बौद्धहरूको बाहुल्यता भएको एशियाली देशमा यस्ता कदम चालिएपनि पश्चिमी मुलुकमा भने यस्तो कुरा रोक्न सकिएको छैन । यसको कारण त्यहाँ बौद्धहरू निकै कम छन् र उनीहरूको कुरा सुन्ने थोरै छन् । त्यहाँ बुद्धशिक्षाको मन परेको कुरा मात्र लिएर बौद्ध बन्ने लहड छ, बुद्धमूर्तिलाई सम्मान गर्नुपर्छ भन्ने छैन भन्ने चलनले गर्दा पनि यस्तो रोक्न सकिरहेको छैन । एकातिर

त्यहाँ क्रिश्चयन वा मुस्लिमहरूको धार्मिक भावनामा चोट पुच्छाउनु खतरा निष्पत्त्याउनु हुनसक्छ भने अर्कोतिर बौद्ध नभएपनि त्यहाँ बुद्धिचित्र वा मूर्तिमा भएको सुन्दरताको कारणले त्यसको व्यापारीकरण नाफामूलक भइरहेको पनि छ । संसारभरी नै बुद्धको नामबाट पसल खोल्ने फेसन छ । संयुक्त राज्य अमेरिकाको लास भेगासमा बुद्ध बार नामक रेस्टुरां थियो । अस्ट्रेलियाको ब्रिस्बेनमा जेड बुद्ध नामक लाउज ब्रिस्टो बार छ । यसको प्रवेशद्वारारमा ठुलो बुद्धमूर्ति पनि राखिएको छ । बुद्ध बार नामक फ्रान्चाइजको शाखा दुबई, लण्डन, बुडापेस्ट, पेरिसमा समेत छ ।

यस्तो विवाद धेरै भएपछि बौद्धहरू मध्ये केहीले बुद्धलाई वा प्रतिमाको सामु गर्न हुने र नहुने सामान्य नियम जस्तै बनाउन थाले । त्यस्ता मध्ये थाइल्याण्डका बौद्धहरूको एक संस्था "नोइड बुद्ध अर्नाइजेसन" ले बुद्धलाई यो गर यो नगर भनेर सामान्य नियमकुञ्जी प्रकाशित गरेको छ । नेपाली बौद्धहरूको जानकारीको लागि यसलाई सक्षिप्त रूपमा यहाँ प्रस्तुत गरेको छु ।

बुद्धको सम्बन्धमा गर्नु पर्ने कुरा :

क) सम्मान गर्नुस् : बुद्धलाई सम्मान गर्नुको अर्थ बौद्ध नै हुनुपर्छ भन्ने होइन । जसरी तपाईँ आफैनै बुबालाई जस्तै मित्रको बुबालाई पनि आदरको व्यवहार गर्नुहुन्छ, त्यसरी नै तपाईँ बौद्ध नभए पनि बौद्धहरूले बुबाजस्तै पूजा गर्ने बुद्धलाई पनि त्यस्तै व्यवहार गर्नुपर्छ । शरीरको हाउभाउमा नमस्कार वा दन्त्वत वा पूजा सम्मान देखाउन सकिन्छ । मनमा सम्मान छ भन्ने कुरा तपाईँको मनोवृत्तिबाट पनि देख्न सकिन्छ ।

ख) सच्चाउनुस् : यदि तपाईँले बुद्धको तस्विर, लकेट वा मूर्ति अनुपयुक्त ठाउँहरूमा, जस्तै भुइँमा वा हिँड्ने बाटोमा, शैचालयमा वा कुर्सीमा देख्नुभयो भने, कृपया त्यसलाई खोपीमा वा दराजमाथि जस्तो अलो ठाउँमा राखेर सच्चाइदिनुस् ।

ग) ज्ञान दिनुस् : यदि तपाईँ बौद्ध हुनुहुन्छ भने बुद्ध बारे जान्न चाहने गैरबौद्धहरूलाई बुद्ध र बुद्धधर्मको बारेमा जानकारी दिनुहोस् वा उहाँहरूको जिज्ञासा शान्त पारिदिनुस् । यदि तपाईँ बौद्ध हुनुहुन्छ भने पनि कसैले यदि बुद्धको हुनुहुन्छ ? भनेर सोध्यो भने यति मात्र भनिदिनुस् कि बुद्ध एक प्रबुद्ध वा ज्ञान लाभ गर्नुभएको व्यक्ति हुनुहुन्छ, जसले बौद्धहरूलाई अन्य गुरुहरूले जस्तै जीवनमा राख्रो काम गर्न सिकाउनुभयो ।

बुद्धको सम्बन्धमा गर्न नहुने कुराहरु :

क) बुद्धलाई नराप्त्रो व्यवहार नगर्नुहोस् : बुद्धलाई सम्मान गर्न चाहनु हुन्न भने कमसेकम बुद्धको प्रतिमालाई नराप्त्रो व्यवहार वा अपमान नगर्नुस् । आफ्नो बुबा नभए पनि उहाँ तपाईँको साथीको बुबा हो भने उसलाई नराप्त्रो व्यवहार गर्नु हुँदैन । बुद्धधर्मावलम्बीहरूले बुद्धलाई धर्मपिताको रूपमा सम्मान गर्न्छ । सबै धर्मको अगुवाहरूलाई

सम्मानको रूपमा लिइन्छ, हैन र ? यो बुद्धमा पनि लागू गर्नुपर्छ ।

ख) अनुपयुक्त वस्तु वा स्थानहरूमा बुद्धका चित्रहरू नराख्नुस् : बुद्धका चित्रहरू दैनिक प्रयोग हुने वस्तुहरू जस्तै रूमाल, वा सरसफाई गर्ने वस्तुहरूबाट टाढा राख्नुपर्छ । साथै शरीरको तल्लो भागमा लगाइने लुगाहरू, जस्तै पाइन्ट, स्कर्ट, अन्डरवियर, जुतालगायत सबै प्रकारका खेलौना र फर्निचर आदिमा प्रयोग नगर्नुस् । त्यस्ता कुराहरूसँग बुद्धको चित्रहरू देखेमा साँचो बौद्धहरूले निकै दुख्खी महसुस गर्नेछन् र आफ्ना आस्थाका केन्द्रमाथि कसैले अपमान गरेको देखेमा बौद्धहरूले सन्तुलन गुमाउन सक्ने भएकोले त्यस्ता परिस्थितिहरूबाटे द्वन्द्व समेत हुन सक्दछ ।

ग) बुद्धको चित्र वा मूर्तिहरूलाई फर्निचर वा सजावटी वस्तुहरू जस्तै गरी नराख्नुस् : बुद्धका चित्र वा मूर्तिहरू बौद्धहरूका लागि पूजा गर्न वा प्रार्थना गर्न बनाइन्छन्, त्यो भनेको शोपिस हैन । त्यसैले —

१. टेबलको बीचमा बुद्धको मूर्ति नराख्नुस् ।

२. शैचालयमा बुद्धको मूर्ति नराख्नुस् ।

३. रेस्टुरेट वा बार तथा पबहरूमा बुद्धका मूर्तिहरू नराख्नुस् ।

घ) बुद्धलाई किनमेल गर्ने वस्तुको रूपमा व्यवहार नगर्नुस् । बुद्ध किन्न पाइने वा बेन्न पाइने कुरा होइन । तर तपाईँलाई आश्चर्य लाग्न सक्छ कि केही बौद्ध देशहरूमा समेत त्यस्ता व्यापारीहरू छन् जसले बुद्धका मूर्तिहरू वा चित्रहरूलाई सम्मान नगरी व्यवहार गर्नेछन् । तिनीहरू बुद्धलाई फर्निचरजस्तै बैच्छन् । हरेक समाजमा असल र नराप्त्रा मान्छे हुन्छन् । त्यो मानव स्वभावको प्रतिबिम्ब हो । खराब मानिसले आफ्नो फाइदाबाहेक अस्को भावनाको वास्ता गर्दैन । यस्तो देखेर साँचो बौद्धहरूलाई लाज लाग्छ । यद्यपि तपाईँले कुनै कुनै देशहरूमा विभिन्न आकारका बुद्धमूर्तिहरू बेन्ने पसलहरू देख्न सक्नुहुन्छ । यो त्यसबेलामा मात्र स्वीकार्य मान्न सकिन्छ, जुनबेला खरीददारहरू बौद्धहरू हुन्छन्, जसले ती मूर्तिहरू र चित्रहरू सजाउनका लागि नभएर मन्दिर वा अन्य उपयुक्त ठाउँहरूमा राखेर दैनिक जीवनमा सम्मानसाथ पूजा आराधना गर्ने उद्देश्यले किनेर लान्छन् ।

ड) बुद्धको नाम अपमानजनक रूपमा प्रयोग नगर्नुस् । बुद्धधर्मको प्रचारसँगै धेरैलाई अहिले बुद्ध भन्ने शब्द प्यारो छ । तर यसको गलत प्रयोग पनि बढ्दो छ । उदाहरणका लागि, एउटा चलचित्रमा कुकुरको नाम "बुद्ध" राखिएको छ । कतै "बुद्धि बेली" नामको आइसक्रिम पसल छ त कतै "बुद्ध बार" नामक रक्सी खाने पसल छ ।

च) कृपैनि हालतमा बुद्धमूर्ति वा तस्विरहरूको मजाक नगर्नुस् । बुद्धको चित्रलाई रमाइलोको लागि पनि प्रयोग गर्नेहरू छन् ।

उदाहरणका लागि, एउटा चलचित्र पोस्टरमा एकजना मानिसलाई बुद्धको काँधमा बसेको देखाइएको छ ।

४) शरीरमा बुद्धको घ्रवि टचाटु नगर्नुस् । आजभोलि संसारमै टचाटुको फेसन छ । मानिसहरू बुद्धलाई सम्मान गरेको वा माया

गरेको भनेर शरीरमा बुद्धको चित्र खोपाउँछन् तर बौद्धहरूलाई यो स्वीकार्य छैन । शरीरमा बुद्धको टचाटु किन अस्वीकार्य छ? यस कुरालाई अलि विस्तृतमा बुकाउन आवश्यक छ ।

१) हात्रो शरीर फोहोर मानिन्छ । बुद्ध एक व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो जो मित्रदेखि बाहिरसम्म सफा थियो । उहाँको मन भ्रम र सबै कलेशबाट मुक्त थियो । उहाँ विश्वभरका बुद्धधर्मावलम्बीहरूबाट सम्मानित हुनुहुन्छ । हामी सामान्य मानिसहरूका लागि भने हात्रो शरीर र दिमाग अफै सफा गर्न आवश्यक छ । हामीजस्ता फोहर शरीर भएका मानिसहरूले आफ्नो शरीरमा बुद्धजस्तो शुद्ध मन र शरीर भएको महामानवको चित्र टचाटु गर्नुलाई बौद्ध जगतले अनुचित र सम्मानको कमी मान्छ ।

कसैले बुद्धलाई सम्मान गरेर पनि टचाटु खोपेको हुनसक्छ । उनीहरू बुद्धलाई माया गर्ने र उहाँको नजिकै बस्न चाहेकोले आफ्नो शरीरमा बुद्धको टचाटु खोपेको बताउँछन् । यो विचार एकदम सही छैन, मानिसहरूले यस बारे गलत ढङ्गले बुझिरहेका छन् । बुद्धका शिक्षाहरू पछ्याउनु छ भने तिनीहरूले दाता बन्न सक्छन्, पञ्चशील पालन गर्न सक्छन् र मन शुद्ध पार्ने अभ्यास गर्न सक्छन् । यस्ता बुद्धधर्मका अभ्यासहरूद्वारा मात्र तिनीहरूले आफूलाई सही मार्गमा लाग्न, बुद्धप्रति सम्मान देखाउन सक्छन् ।

२) हात्रो शरीर यौन आनन्दमा बुबेका छन् । भगवान् बुद्धले यौन आनन्दलाई पूर्णतया त्यागिसक्नुभयो भने हामी सामान्यजनका लागि यो अहिले प्राकृतिक क्रियाकलाप हो । त्यस्तो शरीरमा जुन अफै पनि यौन क्रियाकलापमा लिप्त छ, त्यस शरीरमा यौनलिप्साबाट टाडा रहनुभएको बुद्धको चित्र अंकित गर्नु भनेको अनुचित र सम्मानको ठूलो कमी मानिन्छ ।

३) हात्रो शरीरले नरात्रो काम पनि गर्न सक्छ । हामीलाई

सामान्यतया हरेक दिन धेरै गतिविधिहरूमा संलग्न हुन परिरहेको हुन्छ । हामीले गर्ने केही गतिविधिहरू असभ्य हुन सक्छन् । उदाहरणका लागि हामीले लात हान्ने, मुक्का हान्ने, हाम फाल्ने, नाच्ने, भगडा गर्ने इत्यादि काम गरिरहेका हुन्नै । आफ्नो शरीरमा बुद्धको चित्र अंकित गराएर हामीले शरीरबाट त्यसो क्रियाकलाप गर्नु भनेको बुद्धप्रतिको अपमान हो ।

४) बुद्धमूर्तिलाई उचित स्थानमा राख्नुपर्छ । हामी बौद्धहरूसँग उहाँको महानता संसारको लागि मैत्री भावनाको सम्फना गराउन बुद्धमूर्ति छ । हामी बौद्धहरू उहाँको प्रतिमा वा चित्रलाई सदैव उच्चसम्मान दिन सधै उच्चस्थानमा राख्नै । बुद्धको कुनैपनि प्रतीकलाई तल्लो वा साधारण स्थानमा राख्नु वा शरीरमा टचाटु खोप्नु भनेको बौद्ध जगतमा अनुचित मानिन्छ र यसले त्यस व्यक्तिमा बुद्धप्रति कुनै सम्मान छैन भनेर देखाउँछ ।

५) भ्रामक कारण । बुद्धको टचाटु खोन्नाले मानिसहरूलाई गलत बाटोमा पनि लैजान सक्छ । केही मानिसहरू सोच्छन् कि बुद्धको टचाटुले उनीहरूलाई बुद्धको नजिक राख्नसक्छ तर कसैले भने यसलाई केवल फेसनको रूपमा मात्र पनि खोपाउँछन् । जे भएपनि धेरै मानिसहरूले यस्तो काम गरेर भविष्यमा बुद्धको महत्त्व वा सम्मानलाई ऋक्षमः घटाउँदै लगिरहेका हुन्छन् ।

यी त भए नोइङ बुद्ध संस्थाका सामान्य नियम वा सुकावहरू । यीबाहेक पनि गैर बौद्धहरूको कतिपय बानी व्यवहार वा सोचाइ हुन्छन्, जसले बौद्धहरूको आस्थामाथि प्रहार गर्दछ । के हामी अब पनि सचेत वा जिम्मेवार नहुने त ?

नेपालको अक्षरस्था

भन्न त हामी छाती फुलाएर भन्छौं- बुद्धको जन्म नेपालमा भएको भनेर । तर विडम्बना, नेपालीहरूलाई बुद्धलाई कसरी सम्मान गर्नुपर्छ भनेर थाहै छैन । माथिका सामान्य नियम वा सुकावहरू सामान्य नेपालीहरूलाई देखायो भने हाँस्लान्, रक्षी टोकरीमा मिल्काइदेलान् । उनीहरूलाई त खाली छाती फुलाउनुँहु, बौद्ध पर्यटकहरूलाई नेपाल बोलाउनु छ वा विदेशी दान सहयोग चाहिएको छ ।

नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय तहको बौद्ध कार्यक्रममा देशका प्रधानमन्त्री न्याल चुहाएर निदाएर बस्छन् । प्रधानमन्त्रीलगायत थुपै विशिष्ट व्यक्तिहरूको बैठकमा बुद्धमूर्ति सजाउने वस्तुसरह राखिएका छन् । सरकार प्रमुख नै असम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई बुद्धमूर्ति उपहार दिन्छन् । बुद्धको शीरजस्तो आकारको गमलालगायतका सामान बन्छ । हामीकहाँ पनि बुद्ध नाम गरेका पेट्रोल पम्प, लुगा पसल, कफी पसल, मर्मत केन्द्र र अभ मासु पसलहरू समेत छन् । (एक पटक मैले सानेपास्थित हारती मां मासु पसलको फोटो फेसबुकमा राख्दा धम्की खानुपरेको सम्भिन्न्हु) । त्यसै

बुद्धको चित्र रेस्टुरां, डान्स कलब, बारमा राख्नु पनि सामान्य नै छ । चुरोट र रक्सीको गन्ध भित्तामा टाँसिएको ठाँउमा बुद्धको चित्र राख्न पाइने स्वतन्त्रता बुद्धको जन्मभूमिमा नै किन? बौद्धहरू नै चैत्यको गजुरमा बाजा भुण्डयाउँछन्, त्यसमा बसेर चिया खाइदन्छिन् । बुद्धमूर्ति रथापना गर्न लायो भनेर प्रहरी गएर मूर्ति थुतेर ट्रकमा बाँधेर चौकीमा शौचालय नजिक थन्क्याएर राख्छ । खुला सडको बीचमा राखिएको बुद्धमूर्ति अचानक तोडफोड गरिन्छ र कसले गरेको भनेर सरकार वा प्रहरी छानबिन समेत गर्दैन । नेपालमा त उनीहरूलाई यस्तो काम गलत हो भनेर सम्भाउन समेत कठिन छ, उल्टै धम्की आउने र प्रतिकारै गर्ने भय छ । उनीहरूका लागि यो नाम भनेको मात्र आकर्षक अक्षर हो, यसलाई जहाँ जसरी प्रयोग गरेपनि हुन्छ ।

यहाँ सार्वजनिक पार्कहरूको अभाव छ । त्यसैले हाम्रा पुर्खाले बनाएर गएका बौद्ध तीर्थस्थलहरू आजका युवायुवतीहरूको प्रेमालाप गर्ने ठाउँ, ब्यायाम, नाचगान गर्ने अनि टिकटक बनाउने ठाउँ बन्न पुगेका छन् । त्यहाँ धार्मिक वातावरण जोगाउन निकै कठिन छ ।

अब फेरि स्वयम्भूको व्यायामको प्रसङ्गमा फर्कन्छु । त्यहाँ
 सार्वजनिक रूपमा बुद्धको चैत्यअगाडि खुट्टा फालेर व्यायाम
 गरिरहेको दृष्टलाई मोबाइलमा कैद गरेँ र फेसबुकमा पोस्ट गरेँ,
 अहिलेको नेपालको यथार्थ सैले देखुन् भनेर । कोही कोहीले त
 यस्तो गर्नु गलत हो, स्वयम्भूमा व्यायाम गर्न रोकनुपर्छ भने । तर
 अधिकाशले ममाथि नै गालीको वर्षा गरे । उनीहरूको अनुसार
 स्वयम्भूमा व्यायाम गर्न पाउनुपर्छ, त्यो व्यायाम मात्र हो, त्यसलाई
 अन्य ढड्कबाट लिनुहुँदैन । कसैकसैले त मलाई नै नकारात्मक,
 बुद्धी नभएको, पाखण्डी तथा जातीय द्वन्द्व चाहेको समेत आरोप
 लगाए । अनि मेसेन्जरमा पुलिस केस गरिदिन्छु भनेर धम्की पानि
 दिए । त्यसमध्ये यो कार्यको बचाउ गर्नहरू मध्ये धेरैको बौद्ध
 जस्तो देखिने नाम र थर भएकाहरू समेत थिए ।

यहाँ दुइटा कुरा उल्लेखनीय भयो । पहिलो, के तिनीहरू यस्तो काम कुनै हिन्दु मन्दिरअगाडि गर्न सक्छन् ? एउटा त गर्न चाहैदैनन् किनभने उनीहरू हिन्दु हुन् र उनीहरूलाई हिन्दु मन्दिरअगाडि यस्तो गर्नु गलत हो भन्ने थाहा छ । दोश्रो, करेसेले अन्जानमै गरिहाले भने त्यहाँ सम्फाउने बुफाउने वा कारवाही नै गर्न व्यक्ति वा संस्थाको उपस्थिति हुन्छ । दोश्रो, नेपालका बौद्धहरूलाई समेत यस्तो गर्नु गलत हो भन्ने लागेको छैन । आफूलाई बुद्धधर्मका आचार्य भन्ने तथा सयौ पुस्तादेखि बौद्ध भइरहेकाहरूले समेत बुद्धमूर्तिलाई सार्वजनिक रथलमा अपमान गरेकोलाई स्वाभाविक रूपमा लिएको देखियो । उनीहरूलाई समेत उनीहरूका गुरुहरूले बौद्धको प्रतिमालाई सम्मान गर्नपर्छ बौद्धको

मूर्तितिर खुट्टा उफानु गलत हो भनेर नसिकाएको देखियो ।

हामी बौद्ध हैं, त्यसैले हामीकहाँ बौद्ध संस्थाहरु छन् । व्यक्तिगत तवरबाट गर्न नसक्ने काम गर्नलाई संस्था बनाइन्छ । नेपालमा अहिले सयों हजारौ बौद्ध संस्थाहरु छन् । उनीहरूले केही न केही त संस्थागत रूपमा काम गरिरहेको हुनुपर्न हो । तर यसको प्रतिफल यहाँको बौद्ध समाजले देखा पाइरहेको छैन । स्वयम्भूजस्तो पवित्र महाचैत्य स्थलमा त यस्ता अस्वाभाविक र आपत्तिजनक कामहरु खुलेआम भइरहेको देखा पाइन्छ भने अन्य ठाउँमा बुद्धको सम्मान कहाँ कति होला र ? यस्ता कार्यको विरोध गर्न हाम्रा बौद्ध संस्थाहरु असफल प्रमाणित भएका छन् । अम्भ कहिलै यसको विरोध गरेको देखिएको सुनिएको छैन, जसको अर्थ ती संस्थाहरूले यसलाई रोक्न आवश्यक पनि ठानेका छैन ।

बौद्धहरूलाई क्षान्तिवादी बन्न सिकाइन्छ, अर्थात् जसले जति हानी गरेपनि पीडा दिएपनि सहेर बस, अफ उसको राम्रो चिताउ । त्यसैले त पुस्तकहरूमा बुद्धको बारेमा भ्रामक कुरा लेखेको देख्दा, बौद्ध धार्मिक क्षेत्रमा अशोभनीय क्रियाकलाप भइरहँदा, बुद्धको मूर्ति वा चित्र गलत ठाउँमा सजाउँदा मात्र हैन बुद्धको मूर्तिहरूमा तोडफोड गरिरहँदा पनि हामी मुकदर्शक मात्र बनिरहेका छौं ।

तर विश्वको इतिहासले देखाएको छ, जहाँ जहाँ बौद्धहरू सहर बसे, त्यहाँ त्यहाँ उनीहरूको नामेनिशान मेटिएको छ । कहाँ गयो अफगानस्तान, पाकिस्तान, काशिमर अनि अन्य भारतका बौद्धहरू ? यस्तै प्रतिक्रियाविहिन स्वभावले गर्दा उनीहरू आज इतिहासका पानामा मात्र भेटिने कथा भझसकेको छ । हामी नेपालीहरू पनि अहिले यही मोडमा छौं ।

फगत दुइचार रौपैया दान पाउन, पुर्खाको धाक लडाउन,
 विभिन्न संस्थामा मान, सम्मान, जागिर, तलब-भत्ता पाउन वा
 सित्तमै विदेश घुम्न पाउने भएर मात्र बौद्ध बनिरहकाहरुबाट
 नेपालमा बुद्धधर्मको संरक्षण भइरहने कुरामा शंका उब्जिसक्यो ।
 आफू बौद्ध तुँ भन्नेहरुले बुद्धको शिक्षामा विश्वास गर्नुप्यन्तो,
 त्यसलाई अवलम्बन गर्नुप्यन्तो, यो त छैछै तर यसका साथै जहाँ
 जहाँ बुद्धधर्ममाथि प्रहार हुन्छ, त्यहाँ त्यहाँ शिष्ट, शान्तपूर्वक
 प्रतिक्रिया जनाई धर्म र धर्मको इतिहास जोगाउनु पर्न पनि
 समयको माग भझआएको छ । अन्यथा विदेशीहरुले कुनै बेलामा
 नेपालमा बुद्ध जन्मेका थिए भनेर इतिहास लेख्नुबाहेक हामीसँग
 हात्रो हजारै वर्ष लामो बुद्धधर्म अवलम्बन गरेको र यहाँ छुट्टै
 संस्कृति र सांस्कृतिक धरोहर जोगाएको कुरा पनि इतिहासमा मात्र
 भेटिने दिन आउन सक्छ ।

कथिन उत्सव : एक चर्चा

शिशिल चित्रकार

नेपालको आधुनिक इतिहासमा करीव १०० वर्षको थेरवादी परम्पराको विकास विस्तारसँगै दानशील भावनाको अभ्यासहरु पनि भइरहेको छन् । यही क्रममा दानहरूमध्ये सर्वोत्तम दान – ‘कथिन दान’ को समय पनि शुरू भयो । सय वर्षको थेरवाद इतिहासमा सर्वप्रथम घचलुं, भिक्षु र पछि गृहस्थी जीवन बिताउनु हुने महापज्ञा, अनागारिकाहरु रत्नपाली, धर्मपाली, संघपाली आदिहरुको त्याग संघर्षहरु निश्चय पनि वन्दनीय र स्तुतीयोग्य छ । वहाँहरु लगाएत तत् समय र अभ त्योभन्दा अधिदेखि विभिन्न ज्ञातअज्ञात उपासक उपासिकाहरुको सदप्रयास, निरन्तरताको उपज नै आधुनिक थेरवादी परम्पराको जगको रूपमा सबै महानुभावहरूप्रति सद्भाव व्यक्त गर्नु सबैको प्रथम कर्तव्य नै हुने ठान्छु । यसको निरन्तरता र संवर्द्धन हेतु भन्ते, गुरुमां, उपासक, उपासिका (चार पाँग्रा) को थप जिम्मेवारी र कर्तव्य पनि हो ।

यो शिक्षा, परम्पराको निरन्तरतामा महान कथिन दानको प्रभावकारिता वा थप परिमार्जन आदि के कसो जरुरी भएको छ, त्यसमा पनि सजक हुनु नितान्त आवश्यक देखिएको छ । वर्तमान थेरवादी परम्पराको समाजमा परेको प्रभाव, यसको कमीकमजोरी वा अभ थप व्यापकता र विस्तारको आवश्यकतामा समेत विहङ्गम परिचर्चाको आवश्यकता भएको पनि महसुस हुन्छ ।

अब शुरू हुनगइरहेको महान कथिन दानको महत्ता, जनसभागिता, उत्साह आदि बारे त चर्चा गर्नु शायदै जरुरी नहोला तर पनि यसमा केही सुधारका गुंजायसहरु भएकोमा शायद दुईमत होला ।

“कथिन उत्सव निश्चित नियम र परिधिभित्र आवद्धभई सश्रद्धाले गर्न अष्टमहाकुशल दानमध्ये महत्त्वपूर्ण आनिशंसयुक्त दानमध्ये उत्कृष्ट दानको रूपमा लिईन्छ । आजभोलि कथिनोत्सव मान्नु सम्बद्धविहार र भिक्षुहरुका लागि प्रतिष्ठा र गर्वको विषय बन्दैगएको छ... श्रद्धा र आस्थासहित कथिनोत्सवमा हुने दान-प्रदानको संस्कार धर्मगौरवको विषय नै हो । व्यवस्थित, शिष्ट, सौम्यता अपनाई दानदिँदाको सुखद, आनन्द धर्मप्रीतिमा परिणत हुने, यस्तो प्रतिष्ठित धार्मिक कार्यलाई

- जुन जुन विहारहरमा कथिन महोत्सव हुन्छ, सबै कार्यक्रमहरु पूर्वयोषित तालिका बमोजिम हुन्छ नै तर केही एकरूपता, व्यवस्थित, शिष्ट, सौम्यतालाई पनि प्रतिष्ठा, धर्ममा परिपक्वता आदिको मानक पो मान्युपर्ने हो कि ? यस शन्दर्भमा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ, कथिन दाता व्यक्ति, परिवार तथा समूह र सम्बद्ध विहारहरुले समेत विशेष सर्तकता दिनु हुनेछ भनी केही बुँदागत सुभाव लेख्ने जमर्को गरेको छु ।

हामी सबैले धर्मगौरवपूर्वक निरन्तरता दिनु आवश्यक छ । .... वार्षिक पर्वको रूपमा अगाडि बढेको .... एकरूपताका लागि, ज्ञानवर्द्धक एव चारित्रिक र अध्यात्मिक ज्ञान अभिवृद्धि गर्ने, मानसिक सुखशान्ति विकास गर्नेतर्फ केन्द्रित गर्न ... महत्त्वपूर्ण पाटो हो । (साभार : वर्ष ४९-८ मंसिर पूर्णिमा/सकिमिना पुन्हि, आनन्द भूमिको सम्पादकीय) ।

अब पनि जुन जुन विहारहरमा कथिन महोत्सव हुन्छ, सबै कार्यक्रमहरु पूर्वयोषित तालिका बमोजिम हुन्छ नै तर केही एकरूपता, व्यवस्थित, शिष्ट, सौम्यतालाई पनि प्रतिष्ठा, धर्ममा परिपक्वता आदिको मानक पो मान्युपर्ने हो कि ? यस शन्दर्भमा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ, कथिन दाता व्यक्ति, परिवार तथा समूह र सम्बद्ध विहारहरुले समेत विशेष सर्तकता दिनु हुनेछ भनी केही बुँदागत सुभाव लेख्ने जमर्को गरेको छु ।

१) कार्यक्रम निश्चित समयमै शुरूवात गर्ने र सिमाभित्रै सम्पन्न गर्न प्रतिवद्ध हुने ।

२) कार्यक्रम अवधिभर मोबाईललगायत संचार, छलफलको प्रथा बन्द (सूचना प्रचार गर्न तथा थप सुव्यवस्थाकोलागि स्वयंसेवकहरुको आवश्यक व्यवस्था) ।

३) बुद्धशासनको मूल मन्त्र धर्मप्रचार प्रशारमा हुने मौन र शून्यताको परिकल्पनालाई विस्तार गर्न समेत आवश्यक तयारी, सूचना प्रवाह बारे समेत कार्य योजनाकै अङ्गको रूपमा आवश्यक तयारी र गृहकार्य समेत गर्ने ।

४) कार्यक्रम स्थलमा बसोवासको लागि जेष्ठ नागरीकहरुको लागि छुट्टै व्यवस्था ।

५) चीवरदानलगायत आदि दानमा पनि जेष्ठ नागरिकहरुको लागि छुट्टै व्यवस्था ।

६) भोजन आदि पनि जेष्ठ नागरिकहरुको लागि छुट्टै व्यवस्था ।

१७) भोजनमा बीचबाट नपस्ने, नबस्ने प्रथाको लागि पनि विशेष व्यवस्थापन, दाता परिवारलाई भोजन नभएसम्म अरुलाई लाईनै नलगाउनेगरी गराउने आदिको व्यवस्था । खानाहरूको उचित उपभोग (खाना नफाल हुन समेत सूचना प्रवाह) बारे समेत जानकारी (जागरण) दिने ।

८) कार्यक्रममा हुलमूल नगर्न (विहारहरूको क्षमता, स्थानबमोजिम फरक हुने भएबाट सोही अनुरूप कार्यक्रम गर्न पनि उचित हुने), गफ नगर्न, कथिन चीवर लिने, दान गर्न आदिमा हस्याङ्गफस्याङ्गको अवस्था आउन नदिन समेत सबै पक्षहरू चनाखो र सोही बमोजिमको कार्यक्रम व्यवस्थापनतर्फ थप कृयाशील हुन आवश्यक देखिन्छ । अझ विशेषतः उपासक उपासिकाहरूको साथै आयोजक, दातापरिवारहरूको पनि पहिचान र मानाङ्ग समेत हुने भएबाट यस बुँदामा अझ थप गृहकार्यको आवश्यक देखिन्छ ।

९) कार्यक्रमस्थल र शौचालय जाने बाटोको पनि यथोचित विकल्प र आवश्यक सूचना र स्वयंसेवहरूको उपलब्धता ।

**पाप कर्म (अकुशल कर्म) कहिल्यै नगर्नु
पुण्य (कुशल कर्म) गर्दै जानु ।
आफ्नो चित्तलाई (मन) शुद्ध गर्नु
यही नै बुद्धको उपदेश हो**

बिश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल ।

फोन नं.: ४२३८९१४७, ४०३००४४, ०९२२९२२३०

E-mail: vishwamotor@gmail.com

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि
इत्यादि गाडिका पार्ट्सहरूको साथै व्याट्रि र इन्भर्टरको
लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

१०) कार्यक्रम शुरू भएपछि जलपान नगराउने व्यवस्था ।

१०) हस्याङ्गफस्याङ्ग र समयपालनको अभावबाट भन समयको बर्वादी हुनेतर्फ पनि कथिन महोत्सवमा एउटा सकरात्मक पहल भएमा आध्यात्मिक विकास हुन्यो कि ?

कथिन महोत्सवमा पंचशील, कथा, दानको महत्त्व आदिबारे चर्चापरिचर्चा निरन्तर हुने नै भयो तर सवाल फेरी कतिको व्यवस्थित ? जनमानसमा धर्मको शिक्षाको प्रवाह र नैतिकताको अभिवृद्धिरूपी कतिको परिवर्तन भयो वा भएन ?

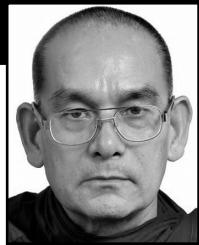
देश समाजमा विभिन्न समय, विभिन्न जातजाति, विभिन्न अवसरमा थरीथरीका चाडपर्वहरू भएकै थेरवादी परम्पराको महान कथिनदान पनि अन्य पर्व चाडमै मात्र मान्ने र संचालन हुन थालेमा अन्य कर्मकाण्ड र यसमा के फरक हुन्छ र ? यदि यसो भएमा यसले बुद्धशासनको विकास गर्नुको साटो भन नकारात्मक स्थिति पौ शृजना गरेको हुन्छ कि ? भन्ने कुरालाई पनि मनन गर्दै, व्यक्ति समाजहरूमा धर्मको प्रभाव कतिको परेको, बढेको छ छैन (केवल दानको मात्र नभई, अन्य चारित्रिक विकास), सबैको एकमुष्टि विश्लेषण गर्न आवश्यक देखिएको छ ।

दानको महत्ता बुझेर होडबाजी, जेष्ठताको ख्याल नराख्ने, लाईन मिच्ने, गफ गरेर बसेर अरुलाई धर्म सेवनमा बाधा पुऱ्याउने कार्यहरू व्यक्ति स्वयंको अहित त हुने भयो नै अझ कतै अधार्मिक त भएनौ ? निश्चय पनि कथिन छ तर केही न केही कतै न कतैबाट त शुरुवातको आवश्यकता हो वा होइन ?

दशपारमितामध्ये सबैभन्दा पहिलो आउने दानपारमिता, त्यसमा पनि अझ अष्टमहाकुशल दानमध्येको सर्वोत्तम महान कथिन दानको बयान जति गरे पनि कम हुन्छ । तर दानको फल, कार्यक्रमको महत्त्व कार्यक्रमको संचालन र समापन मात्र नभई उद्देश्यबमोजिमको प्राप्तिको प्रसङ्ग अझ महत्त्वपूर्ण हुन्छ । महान कथिन दानका दाताहरूको महान सद्प्रयासमा थप केही समसामयिक प्रसङ्गहरू व्यवस्थित गर्न सकेमा अझ सुनमाथि सुगन्ध नै थप हुने तथा अझ बुद्धशासनको गरिमा पनि बढाउन टेवा दिन्छ भन्ने कामना गर्न सकिन्छ । निश्चित रूपमा कुनैपनि कार्यक्रम आयोजना, सफल र सही कार्यान्वयन (लक्ष्य प्राप्ति) गर्नु गराउनु नै मुख्य चुनौती हुन् । यी चुनौतीको पार नै वास्तवमा सही र कुशलधर्मको आधार पनि हुन् भन्ने नै लाग्छ ।

सबैको मङ्गल होस् ।

sowyam2552@yahoo.com

हिंसा बलिको वास्तविकता !

सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र

हिंसा बलि दिने पर्व सक्यो । तापनि कोही कोही समय अनुसार पशुबलि दिनेछन् । यसका समर्थक भन्छन् यो शास्त्रसम्मत छ । हुन त वेद, महाभारत, रामायणमा विशिष्ट पशुबलिहरूको उल्लेख छ । त्यसमध्ये अश्वमेध प्रथ्यात छ ।

१. तापनि कसैले यसो भन्छन्- हिंसाबाट दूर (टाढा) रहेकोले हिन्दू भनिएको हो । हिन्दूहरू कति हिंसाबाट टाढा छन् मूल्यांकन गरे हुन्छ ।

२. महाभारतमा अश्वमेध यज्ञ गरिसकेपछि सुनको थुतुनो भएको न्याउरी मुसाले दान यज्ञको प्रशंसा गरेपछि अश्वमेध गरेका पाण्डव, कृष्ण, व्यास, विद्वान ब्राह्मणहरूले स्वीकार गरे कि हिंसात्मक यज्ञको फल छैन, अश्वमेध यज्ञभन्दा दानको ९६ गुणा फल हुन्छ । यो बुद्धकालीन कुटदन्त ब्राह्मणले बुद्धबाट सिकेको शिक्षा हो । यो त्रिविध यज्ञ भनिएको शिक्षा महाभारतमा प्रचार गरियो न्याउरी मुसाको माध्यमले ।

३. वर्तमान जुन पञ्चबली आदि दिइन्छ, त्यसको आधार मानिएको वाम मार्गको षष्ठिरु (६ शत्रु) सिद्धान्त हो । त्यसमा ६ शत्रु भनिएको चित्तको स्वभावलाई उदाहरणमा, बोका, रांगा, भेंडा, मानिस, बिरालो, उंट राखिएको र यसलाई माया नगरीकन बिस्तार बिस्तार छुराले रेटेर मारेमा शक्ति प्राप्त हुन्छ भनियो ।

तर मूल्य ज्ञानतिर ध्यान नदिएर जुन उदाहरण दिइयो, त्यसको आधारमा ६ बलि दिए । पछि मानिस कम गरेर ५ बलि दिए । त्यसलाई पनि सुधारेर बिरालो, उंटको सट्टा हांस र परेवालाई राखेर पञ्चबली दिइन्छ ।

वास्तवमा भन्न खोजिएको चाही यस्तो थियो- काम, क्रोध, मोह, मद, लोभ र मात्सर्य (इर्ष्या) लाई नै चित्त एकाग्र (समाधि) को शत्रु (बाधक) हो । यसैले यसलाई नाश गरेमा ध्यान विकास भएर समाधि शक्ति प्राप्त हुन्छ ।

४. म अक्षरले सुरु हुने शब्द पञ्चमकार भनिने वाममार्गको अर्को सिद्धान्तमा ध्यान सफल गर्न मंस, मदिरा, मुद्रा, मिन, मैथुन, शब्दहरू प्रयोग गरिएबाट पनि हिंसाबलिमा टेवा पुग्यो । खास भन्न खोजिएको थियो : मंस- बुद्धशिक्षाको आर्यमौन जस्तै जिब्रोलाई संयम गर्नु, मदिरा- ध्यानको नसा, मुद्रा- ध्यानको आसन, मिन-आउने जाने श्वास, मैथुन- षष्ठचक्र शोधन विधि अनुसार मनलाई सहस्रधार (निधारमा) लगेर मन एकाग्र गर्नु ।

तर यहाँ पनि शास्त्रको भाषा बुझेनन् र यसलाई भौतिक विषयको आधार मानेर विशेषगरी तान्त्रिक मानिने नेवारहरूले मंस- मासु, मदिरा- रक्सी, मुद्रा- वःमरी (बारारोटी), मिन- दायाँतिर पुच्छर फर्किएको माछा, मैथुन-यौनसम्बन्धको प्रतीकको रूपमा अण्डा राखेर बुद्धशिक्षाको सम्यक् शब्द अनुसार पूजा गरेपछि प्रसादको रूपमा खाने समय बजि बनाउँछन् ।

अब कुन शास्त्र सही हो ? वास्तवमा महाभारतमा बुद्धशिक्षालाई महत्त्व दिएको देखेर नै पछि पछिका ग्रन्थमा आजको बलि प्रथालाई टेवा मिल्ने शास्त्र तयार गरेको भनेर बुझन सकिन्छ र शास्त्रसम्मत छ भनेर वकालत गर्नु ।

तर याद गरौ कुनैपनि सन्त वा गृहत्यागीले हिंसा बलिको समर्थन गर्दैनन् । यस्ता कर्मकाण्डका शास्त्र लेर्खे पनि गृहस्थ नै हुन् र शास्त्रसम्मत भनेर वकालत गर्ने पनि गृहस्थ नै हुन् । गृहस्थको आफ्नो स्वार्थ हुन्छ, यो सबैले बुझेकै हो । यसैले स्वार्थसिद्ध गर्नका लागि हिंसा बलिको प्रशंसा गर्नु । आलोचना गर्नु भनेर शास्त्रसम्मत छ भनेर शास्त्रलाई नै बलि चढाउँछन् ।

हिंसाबलि विश्वको हरेक पूरातन धर्ममा छ । त्यसमध्ये नेपाल र भारतमा चाही हिंसाबलीलाई शास्त्रसम्मत गर्नुको मूल कारण बुद्धशिक्षामा अग्रसर नहोस् भन्नका लागि नै हो । बौद्ध वा किराती (जनजाती) हरूलाई ईश्वरवाद वा हिन्दूकरण गर्ने एक योजना हो । यो राजनैतिक पक्ष पनि बिस्तु तुँदैन ।

फेसबुक साभार : Samyak sambodhi praanaputra

Tranquility Of Mind : A True Happiness

Deva Kaji Shakya

The Buddha said, "the mind in natural state is pure. It becomes polluted due to the adventitious pollutants that enter through the senses." The true and original nature of mind is tranquil and pure but it is spoiled and disturbed by different stimuli outside because we very often come into contact with various worldly contingencies. We see how a child is free of different anxieties, quite restful, comfortable and happy. But as he grows, when his circle of touch is widened, restlessness, pain and sufferings creep slowly in him and loses his original nature. The age factor of a person plays vital role in bringing changes in him psychologically, physically, mentally, emotionally and socially as the consequences of natural growth and development. All these contribute greatly in their own way, in the loss of the original equilibrium of mind one has, resulting in imbalance, which means sufferings and pain. As a child grows teen, then to adult and further to the old age, his struggle continues to avoid pain, which increases by nature in proportionate a geometrical rate. It is the natural human inclination that he or she always seeks for happiness, which, in fact, lies in the equilibrium state of mind, the point very within. This means what he or she wants is to regain the lost equilibrium, the balanced state of mind, the happiness in true sense.

Why do we suffer? It is because of dangerous ignorance of reality. We are so confused and unable to distinguish between realities and unrealities, leading to sufferings which we always like to avoid. It is not unnatural human beings seek happiness but unfortunately they adopt wrong methods as a means to serve purposes. There are innumerable stimuli outside in the surroundings and situations which we tend to react consciously or unconsciously. We are so easily affected by them to the point beyond control. We react to those external factors, which cause disturbances, leading to the loss of equilibrium state of mind. We often become emotional at different situations and we lose wisdom. Being emotional, we always become irrational and cannot think properly. In

- The greatest blessing is there in the mind of a person which does not flutter by the contact with the worldly contingencies. Such a person remains sorrowless, stainless and secure as the supreme blessing. It is not the divine being who blesses us but the real state of mind within us, the state of well-being we experience due to our own righteous nature of our thinking and doings as per the Buddha's teachings. The Pali word PASSADHI refers to the tranquility of body, speech, thoughts and consciousness on to the path of enlightenment.

such a situation, heart overshadows brain. What I want to emphasize is that we should try our best not to react emotionally but to respond to the situation coolly, remaining calm and silent very mindfully. This is really a Buddhist approach to overcome the difficult odd circumstances.

Reactions occur and sufferings follow only because of ignorance. Emotional reactions always come into clash with realities which increase sufferings. Evils are the consequences of emotions which are always self-centered. Blind emotions always go against peaceful state of mind, blocking clear thinking and comprehension of situations and proper judgement of the things. Buddhist practices help relax body and mind not by suppressions and repressions of emotions but by realization of things in realistic ways which result in tranquility. Cleansing the mind with the least impure emotional reaction, one experiences joy, bliss, tranquility, awareness and all these really a process involved in getting real happiness.

An upasaka I am of Buddha Dharma, I think, my conscious efforts should be to work and live a Dharma way both in spirit and letter, in thoughts, deeds and behaviours as taught by Shakyamuni, the Buddha, the Enlightened One. As a Buddhist practitioner or as a common person, one should be fully conscious that the important thing is one should make it a habit to examine oneself regularly time and again to find out whether one is on the righteous track. Such an examination helps us to elevate ourselves spiritually so that desired result could be achieved. But self-examination is not enough at all until it is backed with the positive transformation as required. We should be able to transform ourselves into the personality as to

claim to be true Dharma follower in a way as the Buddha disciplined his disciples and other lay people.

It will not be out of context to mention here that we find a kind of Buddhist spirit in the Greek philosopher Socrates when he expressed that “The unexamined life is not worth living”. These words clearly show the need of self - analysis and examination to prove one’s worthiness of living. Such an ethos should be fully reinforced with self- transformation otherwise it will be of no meaning and use at all. Talking about the total transformation, the best and perfect example could be the life of Siddhartha Gautam, who spent twenty - nine years as prince in Kapilavastu, Nepal,sacrificed royal life for Mahabhiniskramanto go in search of truth to emancipate living beings from sufferings. He dedicated and devoted his whole life after his enlightenment, continuously, teaching and giving sermons to people for forty - five years until his sublime passing away, Mahaparinirvana.A drastic change in way of life cannot be expected overnight but a person with the Buddhist spirit incessantlyendevours, then gradually and steadily the intended outcome will be obtained.

We should realize well how Siddhartha Gautam, a born prince, became Buddha, the Noble One because he could become human ideal of perfection, by transcending all human weaknesses. He became savior of the world through his own super normal wisdom, Prajna not because he got blessings from supernatural being, the external force and power. The Buddha showed the path to people that every individual can achieve perfection but he /she has to make endavour by him/herself. The Buddha has taught that he could do nothing for others on their behalf but just guide. Buddhism emphasizes on self – effort for the growth and evolution of human consciousness for spiritual height and discarded the existence of supernatural power. For elevation to the spiritual height up to liberation, the Buddha recommended eight-fold path, the harmonious orientation turning ones towardsinternal peace and harmony, and tranquility, the source of happiness.

One has to be well aware of the need of continuous and steady harmonious practice with patience and energy, withdrawing oneself from external stimuli with caution and alertness. Buddhism is not the mere stereotype practice of Buddhist rites, rituals and prayer but the conscious process of evolution of human consciousness of values and discipline, the only goal being the climbing up from lower to upper level in the

ladder of spirituality. Dharma what the Buddha taught is beautiful and good in the beginning, in the middle and in the end and by truly practicing it, we can attain and maintain tranquility of mind. For this, we should have practice of introspection, focusing our attention within ourselves moment to moment. This is what we call meditation which should be taken as a way of life not as a course for a limited time period of a few hours or days. Vipassana is the practice of experiencing direct the process of what goes inside mind and body, which is not just seeing but observing the process, apperception of things.

Purification of mind is the only goal of Meditation andVipassana for which we should have fourfold harmonious practice,(CattaroSammappadhana): Prevention of Unwholesome Mental States (Samvara), Elimination of Unwholesome Mental States (Pahana), Cultivation of Wholesome Mental States (Bhavana) and Maintenance of Wholesome Mental States(Annurakkhana) which always occur at the senses. Let us have constant watch over the senses. This is what we call IndriyaSamvara. Practice of IndriyaSamvara helps us withdrawing attention from sense objects of sights, sounds, smells, tastes and touches. The cultivation of tranquility is focusing within (Sati Upatthana = Satipatthana), observing calmly the states of mind, which helps us practice not reacting to the external objects perceived through senses with desire, hatred, fear or shame. It is just the dispassionate observation of sensations within oneself, the reality of mind and body. Shakyamuni, the Buddha’s teachings are concerned not to convert people to his beliefs and principles, from one religion to another. What the Buddha did all in his life was to minimize misery and sufferings of human beings and let them experience joy and happiness through Dharma. The Buddha taught people how to purify mind by extinguishing defilements which block road to liberation. The Buddha’s only concern was to teach people how to tear down the bondages that cause repeated births in the world of sufferings. We should not lament and we should not generate any kind of grumble to save ourselves from further defilements which may occur.

Learning Buddhist theories and practices are not just enough, as a Buddhist practitioner, one should learn to pierce into the depths of reality, finally to achieve liberationfrom sufferings to taste supreme bliss. The greatest happiness is in feeling secure, which is possible only through doing good to oneself and then to others as one’s good is inextricable from the good

of others. We should have courage to face all the ups and downs of life but our minds should remain unshaken and unflustered.

Happiness and sufferings are individual's own creation depending upon his or her tackling of conditions in positive or negative ways. More one becomes negative, more one will suffer and becoming positive means less sufferings. It will quite be relevant here to remember a Buddhist story in which a farmer goes away from home in quest of treasures, making disposal of everything he had. All his efforts to search for treasures went in vain and came back to the place of his past residence having grown very old and feeble, and desperate. He was puzzled to find the new owner of his house enjoying a lot of valuables discovered there in yard, which he owned in the past. The message this story delivers is very important which says that happiness is to be sought not outside but within one's own mind. This is really, the ignorance on the part of the farmer. It is very sad that we frequently behave just like that farmer who searched happiness outside not looking inside himself. It will be a futile attempt to find peace and happiness in the materialistic pursuit. The more spiritualistic we become, more we become able to look into ourselves and seek solace, and comfort to the level of bliss.

Let us face changing vicissitudes of life calmly in a way as natural occurrences in reality, which are beyond our control. Better accepting the harsh realities

of life than to complain unsatisfactorily as there are no other ways out. We should learn to remain imperturbable free from grief, passions and fear. It is wise not to be reactive but to be indifferent, unconcerned, peaceful and be able to resist any kind of worldly contingencies that stand on the path of spiritual progress for one's own benefit.

In the Buddhist Discourse on blessings, MANGAL SUTRA, the Buddha said:

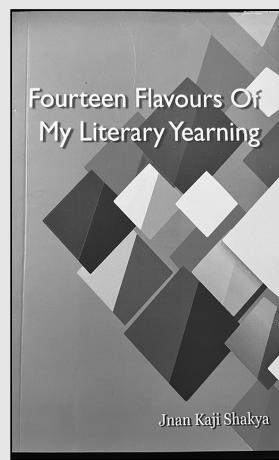
Putthassalokadhammehi,Cittamyassanakampati,
Asokanvirajam khemam

Etammangalamuttamam

The greatest blessing is there in the mind of a person which does not flutter by the contact with the worldly contingencies. Such a person remains sorrow less, stainless and secure as the supreme blessing. It is not the divine being who blesses us but the real state of mind within us, the state of well-being we experience due to our own righteous nature of our thinking and doings as per the Buddha's teachings. The Pali word PASSADHI refers to the tranquility of body, speech, thoughts and consciousness on to the path of enlightenment. The state of being tranquil, a disposition free from mental stress and emotion, the absence of agitation, excitement and anxiety, all those refer to true happiness. Let us enjoy the taste of inner peace, free from lust and evil. Let us enjoy the blissful Dharma taste.

"Fourteen Flavours Of My Literary Yearning" has been published

An un-veiling ceremony of JNANA KAJI SHAKYA's book "Fourteen Flavours Of My Literary Yearning" was held on 28th August 2022 under the chairmanship of Dr. Reena Tuladhar at Satkar Restaurant, Thamel, Kathmandu. Dr. Triratna Manandhar, former vice-chancellor of Lumbini Buddhist University, Dr. Bhadra Man Tuladhar, former registrar of Kathmandu University and Dr. Ram Dayal 'Rakesh', eminent Maithili, Hindi and Nepali writer commented on the contents of the book and appreciated the effort of Mr. Shakya in publishing this book and for the benefits of English readers of Nepal as well as abroad. The book is collection of his articles published in various newspapers, magazines and souvenirs. While it narrates the biography of Venerable

Jnanapurnika Mahasthavira, it also recollects the interesting but curious experiences of the author while travelling abroad and within Nepal. From the chair Dr. Reena Tuladhar commended the initiative and endeavour of Mr. Shakya at his late seventies and said that he has set an example worth imitating for people who think that advancing age is a deterrent to take any new initiative in life.

Pro. Nirmal Man Tuladhar has not only written "Foreword" for this book but also has helped Mr. Shakya by giving him appropriate suggestions to make this book look attractive in composition.

बौद्ध वृद्धाश्रम, बनेपालाई सहयोग

दिक्षित भिक्षु सुमंगल महास्थविरबाट स्थापित तथा हाल बुद्धविहार भूकूटीमण्डपबाट संरक्षित बनेपाको बौद्ध वृद्धाश्रमलाई भौतिक पूर्वाधार, आश्रम संचालनार्थ कुनैपनि रुपमा श्रद्धालु दाताहरुबाट सहयोग गर्ने सक्नुहुन्छ, यहाँहरुको आर्थिक सहयोगले मात्र आश्रमलाई निरन्तरता दिन सकिने भएकाले वृद्धाश्रम सहयोगको अपेक्षा राख्दछ । आश्रमको स्तर उन्नतिका लागि सहयोग गर्ने निम्न दाताहरुलाई वृद्धाश्रमको तर्फबाट हार्दिक साधुवाद व्यक्त गर्दछौं ।

- १) भवानी श्रेष्ठ परिवार, पोखराबाट रु. ७३,०००/- (त्रियतरहजार) को Whirlpool रेफ्रिजेटर फ्रिज लक्ष्मी बादे श्रेष्ठ मार्फत् प्राप्त ।
  - २) रामचन्द्र श्रेष्ठबाट रु. ५०,०५५/- (पचासहजार पचपन्न) आर्थिक सहयोग प्राप्त ।
  - ३) स्व. रेशमलाल वैद्यको सम्झनामा खाद्यसामग्रीसहित रु. १५,०००/- (पन्धहजार) ।
  - ४) ओमलाल तथा विश्वमाया श्रेष्ठ, बनेपा-८, कोलैंटोलबाट रु. १०,०५५/- (दसहजार पचपन्न)को किचेनसामग्री ।
  - ५) कृष्ण अधिकारीबाट रात्री भोजन एवं कपडासहित रु. १०,००५/- (दसहजार पाँच) ।
  - ६) रूपशीला गुरुमां, बलम्बुबाट रु. १०,०००/- (दसहजार) ।
  - ७) आजाद स्मृति समाज (३२ समूह) बनेपाबाट रु. ५,०००/- (पाँचहजार) ।
  - ८) श्रद्धेय भिक्षु मैत्री महास्थविरबाट भोजनदानका लागि रु. ५,०००/- (पाँचहजार) ।
  - ९) सुजनवीरसिंह तथा मेरिता कंसाकार, पुतलीसडकबाट रु. ५,०००/- (पाँचहजार) ।
  - १०) लक्ष्मी श्रेष्ठ बादे, बनेपाबाट ग्यास चुलो प्राप्त ।
  - ११) भूपेन्द्रमान श्रेष्ठ, नेपालगञ्जबाट रु. ४,५०५/- (चारहजार पाँचसयपाँच) ।
  - १२) अनिता रथापित (श्रेष्ठ) बाट रु. ३,०००/- (तीनहजार) ।
  - १३) दि. माता कृष्णमायाको स्मृतिमा शोभा तण्डुकार, बागबजारबाट रु. ३,०००/- (तीनहजार) ।
  - १४) गंगा प्रसाद खरेल (प्रमुख, उर्लाबारी) बाट रु. २,०००/- (दुईहजार) ।
  - १५) संगीता रथापित, अम्बर र आभाषबाट रु. २,०००/- (दुईहजार) प्राप्त ।
  - १६) मुदिता गुरुमां, बलम्बुबाट रु. १,५००/- (पन्धसय) ।
  - १७) केशरी कंसाकारबाट रु. १,०००/- (एकहजार) ।
  - १८) मैत्री गुरुमां, पवित्रा र दिक्प्रकाशबाट रु. ७००/- ।
  - १९) अनागारिका सुचिता, खुसिंबुँबाट रु. ५५०/- प्राप्त ।
  - २०) सुमन महर्जनबाट रु. ५००/- प्राप्त ।
- यसरी नै बौद्ध वृद्धाश्रमका लागि निम्न महानुभावहरुबाट फलफूल, विस्कुट, चिनीलगायत जिन्सी सामान प्राप्त भएका छन् : १) बिजेशकुमार पोटे २) कल्पना, गौतम, उत्तम तथा जगत मानन्धर ३) रूपेश शाक्य ४) रोशन, रोजी, नुरा, कृष्णश्वरी तथा रोशना मुनाकर्मी, ५) भीमदेवी तथा सुशील भैल, ६) गंगादेवी श्रेष्ठ ७) रामसुन्दर कार्की, भैसीपाटी ८) सुकेश शाक्य ९) जेष्ठ नागरिक संघ, काम्रे १०) सक्षम बचत तथा ऋण सहकारी संस्था, बनेपा ।

मैत्रीपूर्ण शुभेच्छासहित : आश्रमको सहयोगार्थ सबै महानुभावहरुले सम्पर्क गर्न सक्नुहुनेछ -

आध्यक्ष, भिक्षु कोण्डन्य
फोन: ९८४९०४६९८८

सल्लाहकार : दैत्यज्ञराज कायरस्थ, बनेपा
फोन: ९८४३०२०६४६

दश पारमिता-५

॥ आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप

गत अंकपाखे ऋमशः....

थुकथं थ वेस्मन्तर चरित्र अनेक त्यागया आदर्श
क्यनीगु बोधिसत्त्व अवदान मध्यय शायद सर्वाधिक महत्त्वपूर्ण
जू । पालि जातकया संकलनय थ जातक दकसिबे कवय
लानाच्यंगु खं न थ प्रसंग्य लुमंके बहः जू ।

दान उपपारमिता

बोधसत्त्वया थ दान पारमिता हे म्हो थाकु मजू ।
तर बोधिसत्त्वपि थुजागु दान हे जक संतोष जुइमखु ।
बोधिसत्त्वपिनि बिचाः जुयाच्यनी, “अहं बाहिर दानमेव देमि,
तं मं न सरितारेति । अज्ञातिक दानं कातु कामोम्हि । सचे
मं कोचि हदयं याचेरय उरं भिन्दित्वा हदयं नीहरित्वा ददेरयं ।
सचे अकिखनी याचेरय अकिखनी उपादेत्वा ददेरयं ।” अर्थात्
‘जिं पिनेया वस्तु जक बियाच्वना । थुकिं जि पार जुइमखु ।
आन्तरिक दान बीगु नं इच्छा याना । यदि सुनां जिके
हृदय फवंसा जिं हृदय हे फाया: पिल्हवयाबी । यदि मिखा
फवंसा मिखा ल्हवयाबी ।’

वास्तवय पिनेया वस्तु दान बी अःपु, तर थःगु
शरीरया अंगप्रत्यंग बी थाकु । उकिं थ अर्थय दानपारमिता
सिबे दान उप-पारमिता महान् खः, श्रेष्ठ खः । परार्थय
थःगु धन-सम्पत्ति बीगु वा फुकेगु सिबे थः सन्तानयात दुःख
कष्ट बीगु वा जूगु स्वये थाकु । अभ परया निति थःगु ज्यू
हे पायेगु भन थाकु । तर थुपि थाकुगु नं बोधिसत्त्वं थःगु
चर्या पारमिताया अभ्यासबलं अःपुकी । सीलव नागराजां (सील नागराज जातक ७२)★ लै तनाः ख्ययाच्वंह छम्ह
पथिकयात लै क्यनाबिल । हानं वयागु किसि दं स्वया वंम्ह
उम्ह मनुखं शिल्पीतय्के न्यन, ‘जिं म्वाःम्ह किसियागु दं
हयाब्युसा न्याये ला ?’ शिल्पीतय्स थुजागु दं दुसा यकव
ध्यबा बिया: न्याये धका: छु धाल व कःति ज्वनाः व हे
जंगलय वनाः खः वन । हानं किसि वया: ख्ययाच्वनागु
कारण न्यन । वं धाल, ख्वामी, जि निर्धन, जि साब
दरिद्र । ख्वायेगु उपाय हे मंत । उकिं जि छिथाय वया ।
यदि छिं थःगु दन्त छत्वा: जितः ब्यूसा जिं व मिया: थःगु
जीवन रक्षा याये ।

सीलव किसि थःगु दन्त ध्यने बिल । हानं धाल,
जिं थ दन्त छन्त मयया: बियाच्वनागु मखु, जितः मछिना:
व जितः म्वाःला: बियाच्वनागु नं मखु । जितः थ सिबे
सच्छिदुगं द्वःचिदुगं अप्वः फुक धर्म थुइगु बुद्धत्व-ज्ञानरूपी
दन्त यः । उकिं जक बियाच्वना । थ जिगु दन्त दान
बुद्धज्ञान बोध यायेत कारण जुइमा ।’

तर उम्ह अकृतज्ञमनुखं उगु दन्त मिया: हानं अन हे
वल । न्हापा यंकागुलिं साहु जक पुले फत धका: धया:
हानं ल्यं दनिगु दन्त ध्यना काल । छुं ई लिपा हानं वया
वा हे थव्या यंकल ।

थ बाखनय दान उपपारमिताया दृढता दु । हानं
बोधिसत्त्व मेपित्त बीगुली गुलि तक अविचलित श्रद्धाम्ह
जुइ धयागुया दसु दु । वथेहे छद्वन्त किसि (छद्वन्त जातक
५१४) वाकूछिना: सह याना: थःगु दन्त दान ब्यूगु थैं जाःगु
दान उपपारमिताया उदाहरण जुइ फुगु जातक बाखं म्हो
मदु । तर थुपि उपपारमिताया उदाहरण जुइ फुगु बाखं
मध्यय सिवि जातक (४९९) तःसकं महत्त्वपूर्ण जू ।

शिवि जुजुया मिखा दान

शि वि (सिवि) राष्ट्रया जुजु जुया: वयात शिवि
जुजु धाःगु खः । शिवि तक्षशिलाय शिक्षादीक्षा काये धुकाः
उपराज जुल, अले अबुम्ह मदये धुकाः जुजु जुल ।

जुजु जुझिं शिवि प्यंगू नगर लुखाय प्यंगू, नगरया
दथुइ छगू व राज भवनया लिक्क छगू याना: खुगू
दानशाला दयेकल । तर शिवि जुजु पिनेया वस्तु दान
ब्युब्युं संतोष मजू । थःगु शरीरया ला, हि वा मिखा दान
का: वःसा ज्यू धका: मती तया: लाय्कुलिं पिहां वल ।
उखे इन्द्रं शिवि जुजुया अधिष्ठानया परीक्षा यायेया निति
वृद्धम्ह ब्राह्मणया रूप धारण याना: शिवि जुजुया न्वयोने
प्रकट जुल । जयजयकार यानाच्वन । जुजुं न्यनेवं वं धाल,
‘महाराज, छिगु दान-संकल्पया गुगु कीर्ति धोष जुल, उकिं
ब्याकक लोक प्रभावित । जि वृद्ध जुल, हानं जिं मिखां
मखं । छि निगःमछि मिखा दु, उकिं जितः छगः मिखा
दान ब्यु, अले छिं नं खनी, जिं नं खनी ।’

लिसलय बोधिसत्त्वं धाल, ब्राह्मण ! छं छु आश
यात, व पुरे जुइ । ब्राह्मण ! छन्त मिखा दइ । छं छगः
मिखा फवन, तर जिं छन्त निगलं मिखा बी । छ मिखां
मखं जु । छंगु इच्छा पुरे जुइ ।

थथे धयाः बोधिसत्त्व शिवि परिषदया दथुइ मिखा
ल्हवयेगु जीमखु भालपा: अन्तपुरय दुहां वन | हानं सीवक
बैद्य सःतके छ्वत |

उखे प्रजागण मुनावयाः हाः वल, हे देव, मिखा बी
मते | जिमित वांछये मते | यकव मोतिमाणिक्य ब्यु | रथ,
सल, किसि ब्यु | मिखा छता दान बीमते |

थथे धाःवःपित शिवि जुजुं नाइक लिसः बिल, 'बी
धयाः गुम्हसिनं मबीगु इच्छा याइ, वयात बँय चंगु बन्धन
थःथम्ह कयाः गःपतय वक्खाःम्ह धाइ | गुम्हसिनं बी
धायेदुकाः बीमखु, व पापी सिबे नं पापी खः | गुगु फ्वन,
व बीगु | मफ्वंगु मबीगु यायेमाः | उकिं जिं व हे बी, गुगु
व ब्राह्मणयात मालाच्वन |

हानं अमात्यपिसं आयु, वर्ण, सुख व बल मध्यय छु
आशा यानाः मिखा दान बीत्यना धकाः न्यंगुया लिसलय
शिवि जुजुं धाल, थव दान न जिं स्वर्गया आशाय बियाच्वना,
न जिं ऐश्वर्यया निति बियाच्वना, न जिं कायम्ह्याय, धन,
राज्यया इच्छा यानाः हे बियाच्वना | थव ला सत्पुरुषया
चरित्र खः | उकिं जितः दान बीगुली हे आनन्द ताः |

जुजु शिवि हानं सीवक बैद्ययात धाल, हे सीवक,
छ जिम्ह पासा खः | छ जिम्ह मित्र खः | छ स्यूम्ह थूम्ह
खः | छ जिगु इच्छा कर्थ मिखा लिकयाः व फ्वगिया
ल्हाःतय तयाब्यु |

जुजुं थथे बार बार धायेवं सीवक बैद्यं वासः तयाः
मस्याक जुजुया मिखा ल्हवयेगु यात | अयनं मिखा पिल्हवये
धुंकाः स्या हे स्यात | पिहां वये धुंकूगु मिखा चानाः
लिकाये न्वयः सीवक बैद्यं धाल, 'महाराज, बिचाः याना
स्वयेमाल | जिं आःतक मिखा न्हापा गथे खः अथे हे याये
फु |

बोधिसत्त्वं धाल, 'ताउ बिके मते |

सीवकं पिल्हवये धुंकूगु मिखा चात | अबलय तःसकं
पीडा जुल | महारानीपि व अमात्यपि अन हवाँय व्वाँय
ख्याच्वन | सीवकं थव स्वयां स्वये मफयाः हानं धाल,
'महाराज, मिखा बी म्वाल | जिं वासः यानाः मिखा
न्हापाथे हे जुइका बी |

थया लिसलय नं बोधिसत्त्व शिवि धाल, 'थथे ताउ
बिके मते | याकनं जिगु ल्हाःतय मिखा तयाब्यु | जिं
याकनं थःगु दान पूर्ण याये |

सीवक बैद्यं न्हापां थःगु मिखा जुजुया ल्हाःतय
तयाबिल | हानं खःगु मिखां थःगु जःगु मिखा स्वस्वं वेदना
सहयानाः शिवि जुजुं धाल, ब्राह्मण, वा | जितः थव मिखा
सिबे सच्छिदुगं द्वःछि दुगं अप्वः सर्वज्ञ-चक्षु यः | थव मिखा
बियागुया कारणं नं सर्वज्ञतारूपी मिखा लाना काये दयेमा |

बोधिसत्त्वं थथे हे मेगु मिखा नं दान बिल | हानं
उम्ह भेषधारी इन्द्रं निगलं मिखा दान काये धुंकाः सकसिनं
खंक हे नगरं पिहां वयाः देवलोके वन |

छुं ई लिपा जुजुया मिखाय ला जाया वल | तर
मिखां चंगु मखु | अले मिखां मखंकं राज्यय छु ज्या याये
धकाः मती तसे राज्यया शासन भार मंत्रीपित लःल्हानाः
उद्यानय वनाः जुजु प्रव्रजित श्रमण-धर्म यानाः चंवन |

शिवि जुजु थुगु कथं प्रव्रजित गुणधर्मय च्वनाच्वंबलय
देवराज इन्द्रं प्रकट जुल | हानं इन्द्रं बोधिसत्त्व शिवियात
धाल, 'यःगु वरदान फ्वं |

लिसलय बोधिसत्त्व शिवि धाल, हे शक्र ! जिके
यकव धन दु, सेना दु, अनन्त कोष दु | तर अयनं मिखा
मदयेका: अप्वः म्वानाच्वनेगु सिबे मच्वनेगु हे ज्यू |

बोधिसत्त्वं थथे धायेव इन्द्रं दानया प्रतिफल थन हे
प्राप्त जुइ धकाः धयाः मिखा बीगु खँ धाल | थुकी शिवि
जुजुं धाल, 'जितः हानं मिखां खंका बीसा सुयागुं मिखा
कयाः मयः | मिखा दानया फल कर्थ जूसा जक यः |

थुगु खँ न्यनाः इन्द्रं सत्यक्रिया यायेगु खँ धाल |
शिवि जुजुं नं सत्यक्रिया यात, 'अनेक गोत्रया यथे जाम्ह
याचक जुइमा गुम्हसिनं जिके फ्वं वल, इपि जितः यः |
जिगु थुगु सत्यक्रियाद्वारा जिगु मिखा ठीक जुइमा |

बोधिसत्त्वं थथे छु सत्यक्रिया यात, मेगु मिखा नं
उत्पन्न जुल | हानं थुगु मिखा स्वाभाविक हे जक मखु,
दिव्यगु नं जुयाच्वन | अनं लिपा बोधिसत्त्व शिवि दानया
प्रतिफल न्वयथनासकसितं दानादि कुशल कार्य यायेगु
शिक्षा ब्युब्युं धर्मानुसारं शासन यानाच्वन | कथहं....

कथिन उत्सवको निमन्त्रणा

यही आउँदो वि.सं. २०७४ कार्तिक १२ गते शनिवारका दिन यस ऐतिहासिक आनन्दकुटी विहारमा

महान् कथिन उत्सव कार्यक्रम रहेको हुनाले श्रद्धालु उपासक उपासिकाहरूलाई

हार्दिक निमन्त्रणा गर्दछौं ।

समय : बिहान ७ बजेदेखि

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू परिवार

(जलपान, भोजनको व्यवस्था छ ।)

बरजु गुठी पाल्पाको साधारण सभा सम्पन्न

१ असोज, तानसेन, पाल्पा। चुडाकर्म व्रतबन्ध संघ, धर्मचक्र महाविहारका अध्यक्ष विरेन्द्रकाजी शाक्यको प्रमुख अतिथित्व एवं बरजु गुठीका अध्यक्ष सुरेशमान बुद्धाचार्यबाट सभापतित्वमा बरजु गुठीको सातौ वार्षिक साधारण सभा सम्पन्न भएको छ।

सभामा कोषाध्यक्ष घिरज बहादुर वज्राचार्यबाट आर्थिक प्रतिवेदन र महासविव दिनेश बहादुर वज्राचार्यबाट वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएसँगै प्याब्सन पाल्पाका अध्यक्ष एवं गुठीका कार्यकारिणी सदस्य महेशमान वज्राचार्य, ज्ञानमाला संघ, आनन्द विहार तानसेनका अध्यक्ष उत्पल कुमार वज्राचार्य, ज्ञानमाला सभा, महाचैत्य विहार, तानसेनका अध्यक्ष एवं गुठीका संस्थापक कार्यसमिति सदस्य मनिन्द्र प्रसाद वज्राचार्य, बौद्ध युवा संघ, महाबोधि विहार एवं नारायण युवा कल्ब तानसेनका अध्यक्ष पदमा निर्वाचित हुनभएका गुठीका सदस्य किशोर दर्शन बज्राचार्य, नेपाली कॉग्रेस तानसेन, पाल्पाको नगर समितिका अध्यक्ष पदमा निर्वाचित गुठीका सदस्य सुवर्ण मुनी शाक्य, करुणा बौद्ध संघ होलाङ्गी, तानसेनको अध्यक्ष पदमा निर्वाचित हुनभएका मदनलाल बज्राचार्य, स्थानीय निर्वाचनमा निर्वाचित हाम्रा समाजका द्वय वडा अध्यक्षहरू हेमन्तराज शाक्य र बाबुरत्न शाक्यलाई प्रमुख अतिथि एवं अध्यक्षबाट खादा ओढाई मैत्री उपहार स्वरूप बुद्धप्रतिमासहित सम्मान पत्र प्रदान गरियो। यसरी नै समारोहमा गुठीबाट सम्पन्न सदस्य सहकार्य कार्यक्रमका संयोजक भई जिम्मेवारी वहन गर्ने गुठीका कार्यसमिति सदस्यद्वय सुरज शाक्य र पुरन बहादुर वज्राचार्यलाई प्रशंसापत्रसहित बुद्धप्रतिमा प्रदान गरियो। प्रमुख अतिथि विरेन्द्रकाजी शाक्यलाई पनि चुडाकर्म

(व्रतबन्ध) संघ, धर्मचक्र महाविहार तानसेन, पाल्पाको अध्यक्ष पदमा निर्वाचित हुनभएकोमा गुठीका अध्यक्ष सुरेशमान बुद्धाचार्यबाट सम्मान पत्रसहित मैत्री उपहार प्रदान गरियो।

प्रमुख अतिथि विरेन्द्रकाजी शाक्यसहित उत्पल कुमार वज्राचार्य, बौद्ध संघसंस्थाहरूको तर्फबाट थेरवाद बौद्ध संघ तानसेन, पाल्पाका अध्यक्ष छत्रराज शाक्य, गुठीका संस्थापक अध्यक्ष बुद्धरत्न शाक्य, निर्वर्तमान अध्यक्ष केशवलाल वज्राचार्य, सल्लाहकार विनयराज वज्राचार्यले समेत गुठीका गतिविधिहरूको सज्जाहना गर्दै शुभकामना मन्त्रव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो। समारोहमा उपाध्यक्ष प्रविन वज्राचार्यले कार्यक्रम सफल बनाउन सधाउनु हुने सबैलाई साधुवाद व्यक्त गर्नुभएको बरजु गुठीका अध्यक्ष सुरेशमान बुद्धाचार्यबाट जानकारी प्राप्त भएको छ।

श्रीलंकालाई ३२ लाख बराबरको सहयोग

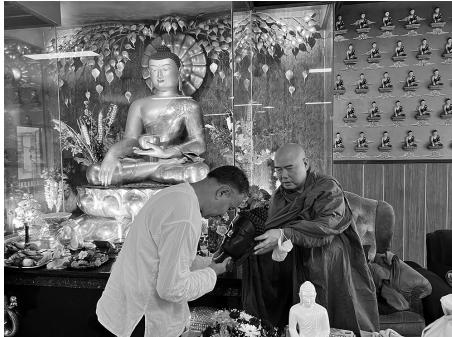
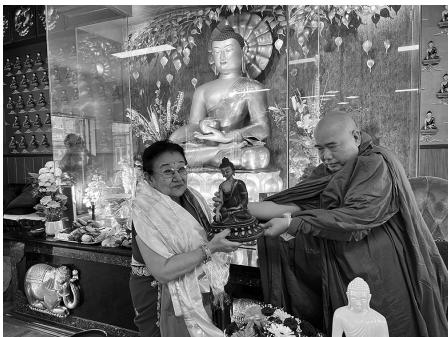
४ आश्विन, काठमाडौं। स्वयम्भूरिथत आनन्दकुटी विहारमा एक समारोहबीच अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाज, लुम्बिनीको तर्फबाट समाजका अध्यक्ष मिक्षु मैत्री महास्थविरले नेपालका लागि श्रीलंकाका राजदूत हिमाली अरुणा तिलकालाई स्वास्थ्य तथा चिकित्सा सामाग्री हस्तान्तरण गर्नुभएको छ।

३२ लाख रुपैयाँ बराबरको ११ टन सामाग्री रहेको सो चिकित्सा सामाग्री श्रीलंकाको बलडूगोड अस्पतालको सहयोगका लागि जाने छ। ६ महिना पहिले पनि करिब ४० लाख बराबरको सहयोग सामाग्री समाजले श्रीलंकालाई प्रदान गरिएको जानकारी प्राप्त भएको छ।

बुद्धविहारमा साप्ताहिक अभिधर्म पाठदेशना

८ असोज २०७९, काठमाडौं। भिक्षुसंघबाट असोज २ गतेदेखि असोज ८ गतेसम्म साप्ताहिक अभिधर्म-पाठ/देशना सम्पन्न भएको छ। बुद्धविहार पुनः निर्माण समितिका सदस्य उपासक स्वयम्भूवीरसिंह कंसाकार परिवार, पुतलीसडकको सश्रद्धा एवं बुद्धविहार संरक्षण समितिका सदस्य उपासिका हितलक्ष्मी कंसाकारको जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा आयोजित सप्ताहव्यापि अभिधर्म पाठअन्तर्गत विभिन्न विहारका

श्रद्धेय भिक्षुहरूको सहभागिता रहेको थियो।

साथै अभिधर्म पाठअन्तर्गत क्रमशः आनन्दकुटी विहारका भिक्षु सरणकर स्थविरबाट "धर्मसंगिनी", जितवन विहारका

भिक्षु अशोक महास्थविरबाट "विभंगपालि", आनन्दकुटी विहारका भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविरबाट "धातुकथापालि", ध्यानकुटी विहारका भिक्षु राहुल महास्थविरबाट "पुण्गलपञ्चति", यस्मि महाविहारका भिक्षु भद्रिय महास्थविरबाट "कथावत्थु",

बुद्धभूमि महाविहारका भिक्षु कोलित महास्थविरबाट "यमकपालि", जितवन विहारका भिक्षु सोमरत्नबाट "पञ्चानपालि" सम्बन्धी विषयगत धर्मदेशना गर्नुभएको थियो।

समापनका दिन बुद्धविहार भृकुटीमण्डपको तर्फबाट रत्नविपश्यना विहारका कर्मस्थानाचार्य सयादो ऊ सुजनपियो महास्थविरले उपासिका हितलक्ष्मी कंसाकारलाई विशेष आशीर्वादसहित बुद्धमूर्ति धर्मोपहार प्रदान गरिएयो। यसरी नै बुद्धविहारमा गुँला महिनाभरि विपश्यना ध्यानभावना संचालनार्थ संयोजकीय भूमिका निर्वाह गर्नु हुने उपासक सोहितवीरसिंह कंसाकारलाई पनि बुद्धविहारले धर्मोपहार प्रदान गरिएको थियो। साथै दाताहरूले विहारका उपासक स्वयम्भूवीर सिंह कंसाकार र हितलक्ष्मी कंसाकारलाई

शुभकामनासहित दोसल्ला ओढाई सम्मान गरिएको थियो। विहारका प्रमुख भिक्षु कोण्डन्यले मन्त्रव्यसहित भिक्षुसंघ, अनागारिका संघ तथा दाता परिवारलाई विहारको तर्फबाट विशेष साधुवाद ज्ञापन गर्नुभएको सो कार्यक्रममा बुद्धविहार पुनः निर्माण समितिका सदस्य एवं बौद्ध वृद्धाश्रमका महासचिव सानुबाबु सायमिले उपस्थित सबैलाई साधुवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो।

सप्ताहव्यापि अभिधर्म पाठमा संलग्न विभिन्न विहारका भन्तेहरू तथा दाताहरूलगायतको उपस्थिति एवं अन्तिम दिन असोज ८ गतेका दिन ५० जना भन्ते तथा अनागारिकाहरूलाई संघभोजन कार्यक्रम एवं दानप्रदानको कार्यक्रमको आयोजना गरिएको जानकारी प्राप्त भएको छ।

पुनर्गठित बौद्धाश्रमको बनेपामा बैठक

१६ असोज, बनेपा । भिक्षु सुमंगल महास्थविरद्वारा विसं. २०५२ सालमा स्थापित एवं बुद्धविहार भृकुटीमण्डपबाट संरक्षित भई संचालन भइरहेको बौद्ध वृद्धाश्रम, बनेपाको गत श्रावण २८ गते विधिवत रूपमा पुनर्गठन भइसकेपछि बनेपास्थित

आश्रमभित्रै विशेष बैठकको आयोजना सम्पन्न भएको छ ।

बुद्धविहार भृकुटीमण्डपका विहार प्रमुख भिक्षु कोण्डन्य महास्थविरको अध्यक्षतामा पुनर्गठन भएको बौद्ध वृद्धाश्रमको

उपाध्यक्षमा क्रमशः संस्कृतिविद् मोतिलाल शिल्पकार (जावलाखेल), उपाध्यक्षमा बलराम चित्रकार (मैतीदेवी), महासचिवमा सानुबाबु सायमि (खुसिँबु), सचिवमा सुजननवीरसिं कंसाकार (पुतलीसडक), कोषाध्यक्षमा दिलरत्न शाक्य (न्यूरोड), सहकोषाध्यक्षमा सुरेश महर्जन (स्वयम्भू) तथा कार्यकारिणी सदस्यहरूमा भिक्षु सुद्धिको, भिक्षु बुद्धदत्त, अनागारिका अनुपमा (सुनधारा, लपु), सुनील महर्जन (ललितपुर), हरिशंकर मानन्धर (बनेपा), ज्ञानहिरा स्थापित (पुतलीसडक), सुनकेशरी श्रेष्ठ (बनेपा), शोभा शिल्पकार (बागबजार) रहनुभएको छ ।

धर्मकीर्ति विहारका प्रमुख धम्मवती गुरुमां आश्रमको संरक्षक हुनुहुन्छ भने बनेपाका दैवज्ञराज कायरथ सल्लाहकार हुनुहुन्छ ।

यसरी नै १२ असोजका दिन आजाद स्मृति समाज, २०३२ समूह, बनेपाले बौद्ध वृद्धाश्रमको दीर्घकालीन विकास

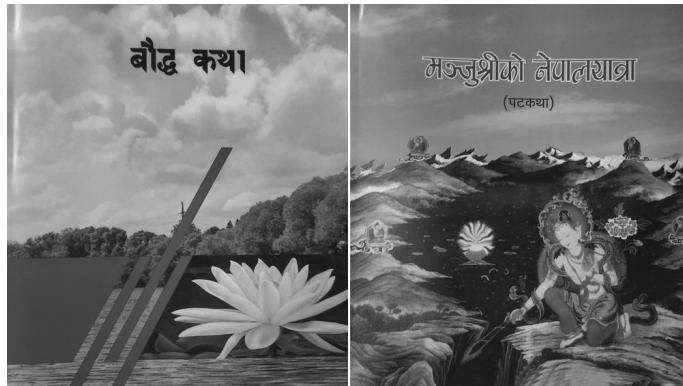
योजना तर्जुमाका लागि कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरिएको छ ।

एम्बेस्टी इन्टरनेशनलका सम्बद्ध राजु सरकारले कार्यशाला गोष्ठीको संचालन गर्नुभएको थियो भने आजाद स्मृति समाजका अध्यक्ष गीता श्रेष्ठले शुभकामना मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै आफूहरूले आश्रमको समुचित विकासको लागि सक्दो सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्दैजाने बताउनुभयो । आश्रमका अध्यक्ष भिक्षु कोण्डन्य महास्थविर, सल्लाहकार दैवज्ञराज कायरथ, कार्यकारिणी सदस्य हरिशंकर मानन्धरलागायतले आश्रमलाई नमूना वृद्धाश्रमको रूपमा अगाडि बढाउन आवश्यक पहलकदम गर्दैजानुपर्न बारेमा बोल्नुभयो ।

बौद्धकथा र मञ्जुश्रीको नेपाल यात्रा लोकार्पण

१५ अश्विन, काठमाडौं। नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानमा आयोजित एक कार्यक्रमबीच बौद्ध साहित्यका दुई कृति 'बौद्ध

कथा' र 'मञ्जुश्रीको नेपालयात्रा' को लोकार्पण गरिएको छ।

विश्वविद्यालयको बौद्ध अध्ययन संकायले बौद्ध कथा साहित्य प्रतियोगिताको आयोजना गरेर त्यसबाट उत्कृष्ट

मानिएका कथा यस पुस्तकमा २५ वटा समावेश गरिएका छन्। बौद्ध वाड्मयमा कथा साहित्यको विशिष्ट स्थान रहेको छ। विश्वविद्यालयले नेपाली भाषामा बौद्ध साहित्य विकासकै लागि प्रतियोगिता आयोजना गरेर त्यसको संग्रह निकालेको हो।

यसमा प्रतियोगितामा पहिलो भएको तारानिधि भट्टराईको 'सहअस्तित्व', दोस्रो भएको अर्चना शाक्यको प्रतिविम्ब र तेस्रो भएको जनक कार्कीको द्वादशनिदान समावेश छन्। लुम्बिनी सम्यक् फाउन्डेशनले प्रकाशन गरेको 'मञ्जुश्रीको नेपालयात्रा' को पटकथा भने विश्वविद्यालयकै डिन मानिकरन्त शाक्यले लेखेका हुन्।

काठमाडौं उपत्यका महामञ्जुश्रीको दर्शनबाट प्रभावित मानिन्छ। मञ्जुश्रीले नै काठमाडौं उपत्यकाकालाई बस्तीयोग्य बनाएको विश्वास गरिन्छ। तिनै मञ्जुश्रीलाई केन्द्रमा राखेर पटकथा प्रस्तुत गरिएको हो।

यस शताब्दीको विश्वकै अग्लो भगवान् बुद्धको मूर्ति निर्माण

जापानमा करिब ६५ फिट अग्लो तथागत भगवान् बुद्धको मूर्ति निर्माण सम्पन्न भएको छ। क्युशू प्रान्त कुमामोतो, कामी आमाकुसामा एक विशाल चट्टानी पहरामा नेपाली मुर्तिकारहरूले भगवान् बुद्धको मूर्ति निर्माण सम्पन्न गरेका हुन्।

ओसिमा सेकिबुच्यामा मूर्ति निर्माण प्रतिष्ठानको अगुवाइमा नेपाली मुर्तिकारहरूले एउटै विशाल दुंगामा कुँदिएको यस शताब्दीको विश्वकै अग्लो भगवान् बुद्धको मूर्ति निर्माण भएको छ।

मूर्ति बनाउनेहरूमा नेपाली मूर्तिकार मञ्जुल मित्तेरी, सुर्य केसि, सानभाई बिश्वकर्मा, रामचन्द्र पण्डित, चतुरलाल राजवंशी,

जीवन पौडेल, गणेश कुमार राई, राजकुमार राई र सुवास बिश्वकर्मा रहेका छन्।

सन् २०१६ को सेप्टेम्बर महिनादेखि भगवान् बुद्धलगायत अन्य मूर्ति बनाउन सुरु भएर सम्पन्न गरिएको हो। प्रतिष्ठान संरक्षक एवं अध्यक्ष ओसिमा सिजुकिले अब भगवान् बुद्ध लगायतका मूर्तिलाई विश्व सम्पदा सुचीकृत गर्न पहल गर्ने जानकारी प्राप्त भएको छ।

एउटै विशाल चट्टानी पहरामा भगवान् बुद्धको मूर्तिसहितका अन्य मूर्ति निर्माण गर्न ५० अर्ब बढी खर्च भएको प्रतिष्ठानले जनाएको छ।

श्रोत : फेसबुक।

